

Pražská vysoká škola psychosociálních studií

Potřeby adolescentů v dětském domově rodinného typu z pohledu sociálního pracovníka

Dagmar Tulisová

Vedoucí práce: Mgr. Lucie Vacková

Praha 2015

Prague college of psychosocial studies

The needs of adolescents in family-type children's homes from the perspective of a social worker

Dagmar Tulisová

The diploma Thesis Work Supervisor: Mgr. Lucie Vacková

Praha 2015

Anotace

Bakalářská práce se zaměřuje na potřeby adolescentů v dětském domově rodinného typu nacházejícím se ve Středočeském kraji. Autorka charakterizuje základní znaky adolescence a klade důraz na význam rodiny pro toto vývojové období člověka. Dále popisuje klasifikace psychických, fyzických a sociálních potřeb a uvádí rozličné přístupy základních teorií potřeb. Zaměřuje se na potřeby adolescentů prožívajících toto náročné životní období v institucionální péči mimo prostředí vlastní rodiny a vymezuje role a kompetence sociálního pracovníka v tomto zařízení státního typu. Cílem kvalitativního výzkumného šetření vedeného formou případové studie bylo zjištění, jaké potřeby mají adolescenti v dětském domově rodinného typu, dále pak které z nich považují za nejdůležitější a jak se jejich osobní preference nejdůležitějších potřeb liší od odhadu sociální pracovnice, která s nimi v dětském domově rodinného typu dlouhodobě spolupracuje.

Klíčová slova

Adolescence, potřeby, rodina, dětský domov, sociální pracovník

Abstract

This thesis for the bachelor's degree focuses on the needs of adolescents in a family-type children's home located in the Central Bohemia Region. The author describes the essential characteristics of adolescence and emphasizes the importance of the family background for this period of human development. The thesis also describes the classification of mental, physical and social needs, and provides varying approaches to the fundamental theories of needs. It focuses on the needs of adolescents experiencing this difficult period of life in institutional care outside of their own family environment, and it defines the roles and responsibilities of the social worker in this type of state facility. The aim of qualitative research, conducted in the form of a case study, was to determine what the needs of adolescents are in the family-type children's home, as well as which of them they consider the most important and how their personal preferences of their most important needs differ from the estimations of the social worker who works with them in the family-type children's home on the long-term basis.

Key words

Adolescence, needs, family, children's home, social worker

Prohlášení

Prohlašuji, že svou bakalářskou práci na téma „Potřeby adolescentů v dětském domově rodinného typu z pohledu sociálního pracovníka” jsem vypracovala samostatně pod vedením vedoucího bakalářské práce a s použitím odborné literatury, která je citována v práci a uvedena v seznamu literatury na konci práce.

V Praze dne

.....

Poděkování

Mé poděkování patří Mgr. Lucii Vackové za odborné vedení, trpělivost a ochotu, kterou mi v průběhu zpracování bakalářské práce věnovala.

Obsah

ÚVOD	1
1 VYMEZENÍ POJMŮ	3
1.1 Adolescent	3
1.2 Potřeby adolescentů	3
1.3 Dětský domov rodinného typu.....	4
1.4 Role sociálního pracovníka v dětském domově.....	5
2 OBDOBÍ ADOLESCENCE	7
2.1 Význam rodiny v období dospívání.....	7
2.2 Vývojové úkoly v adolescentním období	8
2.3 Rizikové a problémové chování v období adolescence	9
2.3.1 Adolescentní moratorium	9
3 KLASIFIKACE PSYCHICKÝCH, FYZICKÝCH, SOCIÁLNÍCH POTŘEB	10
3.1 Teorie podle Zdeňka Matějčka	10
3.2 Teorie podle Henry Murrayho	11
3.3 Teorie lidské motivace a potřeb podle Abrahama H. Maslowa.....	11
4 POTŘEBY ADOLESCENTŮ V NÁVAZNOSTI NA TEORII LIDSKÝCH POTŘEB A. H. MASLOWA	14
5 DĚTSKÝ DOMOV RODINNÉHO TYPU.....	17
5.1 Umístění dítěte do dětského domova.....	18
5.2 Poskytování sociálních služeb v dětském domově rodinného typu.....	18
5.2.1 Sociální poradenství	18
5.2.2 Sociálně-aktivizační služba	19
5.2.3 Chráněné bydlení.....	19
5.3 Úloha sociálního pracovníka v dětském domově	20
6 PRAKTICKÁ ČÁST. VLASTNÍ VÝZKUMNÉ ŠETŘENÍ.....	22
6.1 Cíl výzkumu	22
6.2 Výzkumné otázky	22
6.3 Výběr vzorku	22
6.4 Metody šetření	23
6.4.1 Průběh vlastního šetření a polostrukturovaného rozhovoru.....	23
6.4.2 Názvy potřeb pro adolescenty inspirované Maslowovou hierarchií potřeb.....	24
6.4.3 Polostrukturovaný rozhovor.....	24
6.5 Případové studie.....	25
6.5.1 První kazuistika. Aneta	25
6.5.2 Druhá kazuistika. Petr	35
6.5.3 Třetí kazuistika. Marcela.....	44
6.5.4 Závěrečné shrnutí výzkumného šetření.....	54
6.6 Diskuse.....	55
Závěr.....	58
Seznam literatury	59
Přílohy	I
Seznam tabulek a obrázků	I
Rozhovor I	II
Bibliografické údaje.....	VIII
Evidenční list knihovny	IX

ÚVOD

Tuto bakalářskou práci se autorka rozhodla psát z důvodu inspirativní roční stáže v dětském domově rodinného typu nacházejícím se ve Středočeském kraji, kde se měla možnost poprvé setkat s ústavní péčí.

Když se člověk ocitne v prostředí dětského domova v roli stážisty, má nejen postupně možnost navázat s dětmi užší vztah a přiblížit se jejich niternému prožívání, ale může také blíže nahlédnout do fungování celého zařízení i do každodenní nelehké práce profesionálního týmu, což nutně vede k zamyšlení nad otázkami psychického vývoje dětí v ústavní péči, jakož i k úvahám o jejich životě, potřebách a činitelích, které ovlivňují formování jejich osobnosti. Takové uvažování se projeví tím spíše u člověka, který pochází z úplné, funkční, harmonické rodiny, tedy u člověka, který má svůj „domov“.

Dětský domov jistě není ideálním prostředím, které dětem nahrazuje původní rodinu, je to ale dle autorčiny osobní zkušenosti prostředí, jež se svým uzpůsobením a organizací snaží postupně více a více rodině přiblížit. Dětský domov rodinného typu, představený v bakalářské práci, poskytuje příznivé podmínky pro naplňování individuálních potřeb dětí. Děti zde mají možnost přirozeného vývoje, neboť zde panuje pozitivní atmosféra utvářená pracovníky, vedením i dětmi samotnými. Díky komornějšímu prostředí, které děti ochraňuje před nepříznivými rodinnými vlivy a které je dostatečně podporuje ve vzdělávání, úspěšné socializaci a samostatnosti, se u dětí formují vlastnosti, schopnosti a dovednosti, které jsou směrodatnými činiteli otevírajícími možnost jejich budoucího samostatného smysluplného a plnohodnotného života ve společnosti.

Bakalářská práce je rozdělena na část teoretickou a praktickou. První kapitola obsahuje základní vymezení klíčových pojmů. Druhá kapitola popisuje období adolescence, základní vývojové úkoly tohoto období a možné alternativy problémového chování v tomto období. Ve třetí kapitole jsou popsány teoretické koncepty Zdeňka Matějčka a Henryho Murrayho klasifikující fyzické, psychické a sociální potřeby spolu se základní teorií potřeb dle Abrahama H. Maslowa. Ve čtvrté kapitole jsou uvedeny potřeby adolescentů, které přímo vycházejí z motivační teorie A. Maslowa a které autorka následně využila k výzkumnému šetření v praktické části bakalářské práce. Pátá kapitola popisuje dětský domov rodinného typu ve středočeském kraji, vymezuje podmínky umístění dítěte do ústavního zařízení a seznamuje čtenáře s rolí sociálního pracovníka v dětském domově. Šestá kapitola obsahuje praktickou část, která se v rámci kvalitativního výzkumného šetření zaměřuje na zjištění aktuálních potřeb

adolescentů, je doplněná obsahovou analýzou dokumentů a polostrukturovaným rozhovorem se třemi adolescenty a sociální pracovnící na zjištění jejich aktuálních potřeb. Popisuje, které potřeby považují adolescenti za nejdůležitější a jak se jejich osobní preference liší od odhadu sociální pracovníce, která s nimi v dětském domově rodinného typu dlouhodobě spolupracuje. Bakalářskou práci uzavírá diskuse a závěr.

1 VYMEZENÍ POJMŮ

V bakalářské práci se autorka zabývá potřebami adolescentů, kteří žijí v dětském domově rodinného typu. V následujících podkapitolách jsou charakterizovány základní pojmy, které se v celé bakalářské práci objevují.

1.1 Adolescent

„Adolescenci se označuje celé období mezi dětstvím a dospělostí“ (Macek, 2003, s. 9). Prvním autorem, který zdůraznil potřebu tohoto „přemostění“ a který položil základ pro první hlubší úvahy o adolescenci jako svébytném období, byl v 18. století Jean-Jacques Rousseau. Adolescenci datuje mezi 15. a 20. rokem. Toto věkové rozmezí se pro adolescenci ve vývojové psychologii používá dodnes.

Mladý člověk dozrává v muže a v ženu, v dnešní moderní společnosti si volí učební nebo studijní obor, začíná se připravovat na své budoucí povolání. V tomto období je člověk z jedné strany tělesně a duševně nejsvěžejší a bere svůj život zodpovědně do svých rukou. Z druhé strany je to období těžké a plné rozporů. „Adolescent se má vyznat sám v sobě a najít místo ve světě, ověřit si, co dokáže a co vydrží, sám sebe najít v nějakém přesvědčení a životním programu“ (Říčan, 2014, s. 191). Během období adolescence dochází k rozvoji na tělesné, psychické i sociální úrovni. Vývoj těchto úrovní směřuje k určité adaptaci, která je u adolescentů vzhledem k dynamičnosti změn poměrně náročná a promítá se do jejich specifického prožívání a chování (Říčan, 2014).

Celkový vzhled dospívajícího člověka je podroben náročnému a často nemilosrdnému zkoumání vlastní osoby a sebekritice. Kovařík upozorňuje, že do hry vstupuje nejen to, co nám, např. u naší tváře, dala do vínku dědičnost, ale i to, co k ní dokážeme sami přidat. Adolescenti v náhradní péči mohou sami sebe považovat za méněcenné, a přestože se mnohdy jedná o pohledné mladé lidi, jejich sebevědomí a sebedůvěra jsou velmi nízké (Kovařík, 2004).

1.2 Potřeby adolescentů

K pojmu potřeba se dá přistupovat z více úhlů pohledu. Jednak z úhlu ekonomického, kde je potřeba vyjádřena jako určitý nedostatek, který si člověk uvědomuje a který ho nutí k

úsilí tento nedostatek odstranit, k uspokojení potřeb patří hmotné a nehmotné statky (Vlček, 2002). Na poli psychologie jsou potřeby zařazovány do tématu o motivaci a zaměřenosti člověka. „*Potřeba je nutnost organismu něco získat nebo se něčeho zbavit; stav organismu, který znamená porušení vnitřní rovnováhy (homeostázy) či nedostatek ve vnějších vztazích osobnosti*“ (Hartl a Hartlová, 2010, s. 433). Vladimír Smékal definuje potřebu jako: „*Stav osobnosti odrážející rozpor mezi tím, co je dáno, a tím, co je nutné (nebo se jeví osobnosti jako nutné) pro přežití a rozvoj, stav podněcující osobnost k činnostem zaměřeným na odstranění tohoto rozporu*“ (Smékal, 2012, s. 239). Z této definice vyplývá subjektivnost chápání potřeb, každý jedinec posuzuje potřeby jiným způsobem. To co je pro někoho nutnou potřebou, pro druhého vůbec být nemusí. Z definice dále vyplývá fakt, že potřeba je pouze prvotním podnětem, který aktivizuje organismus k výběru určité činnosti. Podle Vladimíra Smékala obsahuje potřeba tři funkce. Těmi jsou funkce energetizující, zaměřující a udržující jednání směrem k dosažení cíle (Smékal, 2012). To znamená, že potřeba je zároveň příčinou zvoleného jednání, ale také mechanismem, který aktivuje a zaměřuje lidskou činnost.

1.3 Dětský domov rodinného typu

Rodinný typ dětských domovů vytváří heterogenní rodinné skupiny dětí ve věku od 3 do 18 let s nařízenou ústavní výchovou, které nemají závažné poruchy chování, ale jsou zde umístěny z důvodů selhání rodičů při plnění jejich rodičovských povinností a výkonu rodičovských práv. Mezi nejčastější důvody přerazení dítěte do systému náhradní péče patří nezvládnutá výchova, zanedbávání, zneužívání a týrání dětí, trestná činnost rodičů, alkoholismus rodičů, nízká sociální úroveň rodiny (často se však objevuje jako sekundární příčina), prostituce matky a osiření. Posláním dětských domovů je vytvořit optimální podmínky pro všestranný rozvoj svěřených dětí, připravit je na samostatný život. Zaměřením výchovně vzdělávací práce v dětských domovech spojuje požadavky školského výchovného zařízení, zajišťujícího všestrannou péči o děti od dětství do dospělosti, s požadavky na vytvoření stabilního prostředí, které má nahradit rodinu buď trvale, nebo jen na určitou dobu (Hrdličková a Pávková, 1987). Hlavním cílem činnosti dětských domovů je zabezpečení potřebné péče pro děti, kterým chybí vlastní přirozené funkční zázemí. Zajistit v podmínkách kolektivního výchovného zařízení zdravý rozvoj osobnosti dětí znamená vytvářet jim takové prostředí, jež jim poskytne dostatek podnětů k uspokojení psychických, sociálních a vývojových potřeb.

1.4 Role sociálního pracovníka v dětském domově

Sociální pracovník v dětském domově se velmi často setkává s dětmi v nouzi, v závislém postavení, které zpravidla potřebují víc než pouhou slušnost: vyžadují přijetí, spoluúčast, porozumění, pocit, že pomáhajícímu sociálnímu pracovníkovi nejsou na obtíž, že je neodsuzuje. Děti jsou velmi citlivé, proto je pro ně důležité bezpečné prostředí, které jim v původní rodině chybělo. Klienti dětských domovů často pátrají po signálech, které by jim pomohly vytušit kvalitu prožitků pracovníka při vzájemném sociálním kontaktu. Nacházejí je při každém setkání v drobných verbálních i neverbálních projevech pracovníka. Nemusí je mnohdy ani vědomě vnímat. Stačí, že tyto projevy vytváří určitou atmosféru, která klienty posiluje či naopak sráží. Klient potřebuje důvěřovat, cítit se v bezpečí a být pomáhajícím pracovníkem přijímaný, následně mezi nimi může vzniknout vztah. Bez tohoto vztahového rámce se práce pomáhajícího stává jen výkonem svěřených pravomocí (Kopřiva, 1997).

Jak uvádí Matoušek: „*Pro pracovníka pomáhající profese je nezbytné, aby měl řadu předpokladů a dovedností*“ (Matoušek, 2003, s. 52). Řadí se sem určitá osobní přitažlivost, která nevyplývá pouze z fyzického vzhledu, ale i z toho, jak klient vnímá určitou názorovou příbuznost, myšlenkovou slučitelnost, případně i citový příklon k pracovníkovi. Pro sociálního pracovníka je důležité nejen jak se obléká a chová, ale také jaká je jeho odbornost a pověst, které se těší a konečně i skutečnost, jak prakticky jedná s klienty. Důvěryhodnost je další z vlastností, kterou by neměl sociální pracovník postrádat. Skládá se z toho, jak klient vnímá pracovníkův smysl pro čestnost, jeho sociální roli, srdečnost a otevřenost, vysokou či i případně nízkou motivaci pro osobní prospěch. Zdroje důvěryhodnosti jsou podobné jako u přitažlivosti. Patří sem fyzický vzhled, pověst, role a konečně pracovníkovo současné chování. Každodenní práce sociálního pracovníka s sebou přináší situace, které je potřeba operativně řešit, proto se u sociálního pracovníka předpokládá dobrá inteligence, touha stále obohacovat své znalosti, seznamovat se s novými teoriemi a praktickými technikami, četba odborné literatury. Důležitá je v tomto směru také emoční a sociální inteligence, respektive předpoklad vysoké úrovně socioemočních dovedností, které by se měly stát přirozenou složkou osobnosti sociálního pracovníka. Nezbytnou součástí pracovníkovy výbavy jsou komunikační schopnosti, které jsou důležité nejen pro navázání a udržení vztahu s klientem i jeho okolím, komunikační dovednosti jsou i možností jak úspěšně řešit jeho problémy. Mezi důležitou formu lidské komunikace se řadí empatie, která zahrnuje především naslouchání a porozumění (Matoušek a kol., 2003). „*Dalším důležitým vkladem do vztahové roviny komunikace je to, že člověk zůstane sám sebou*“ (Vybíral, 2009, s. 210). Člověk, v tomto případě sociální pracovník, má být při rozhovoru

s klientem nejen opravdový, ale i vstřícný a uvolněný. Měl by se o klienta zajímat, přijímat ho a především respektovat (Vybíral, 2009).

2 OBDOBÍ ADOLESCENCE

Macek podává základní charakteristiku adolescence: „*Termín adolescence je odvozen z latinského slova adolescere (dorůstát, dospívat, mohutnět)... počátek adolescence je spojován s plnou reprodukční zralostí... pro ukončení adolescence biologická kritéria již takovou váhu nemají – důležitější jsou kritéria psychologická (dosažení vlastní autonomie), případně sociologická (role dospělého) a pedagogická (ukončení vzdělání a získání profesní kvalifikace)*” (Macek, 2003, s. 9). K těmto základním charakteristikám Helus doplňuje následující charakteristiky adolescentního období:

- Růst významu adolescence s rozvojem civilizace – dnešní dospívající jsou mnohem dříve sexuálně zralí, naopak mnohem později dokončují školu, v pozdějším věku zakládají rodinu.
- Transformace nevyřešených problémů pubescence (předcházející vývojové stadium) do tohoto věkového období – pokud nebyly rozvojové úkoly předchozího stadia zvládnuty, učiní z období adolescence období krize, s následky ovlivňujícími celý další život.
- Zvýšený zájem a vlastní budoucnost – zrod reflexe životní cesty.
- Usilování o vymezení vlastní identity.
- Objevování a respektování mezilidské důvěry a intimity (Helus, 2009).

2.1 Význam rodiny v období dospívání

Rodina pro člověka představuje v pozitivní alternativě zázemí, útočiště, místo citových vazeb a podporujících mezilidských kontaktů. Ani v adolescenci nepřestává být pro člověka důležitá, právě naopak. Rodina dospívajícím mladým lidem napomáhá překonávat různé krize, poskytuje bezpečí a poskytuje prostředky materiálního charakteru (vzdělání aj.) pro spokojený život. Dále jim předává styl života, způsob trávení volného času, stravovací návyky, způsoby komunikace a jednání s okolím, možnosti řešení konfliktů a problémů, předává jim i hodnotový rámec. Při umístění dítěte do dětského domova tuto roli přebírají především pracovníci tohoto domova. Důležitým základem pro dobrou spolupráci a adaptaci na nové prostředí se stává vztah mezi vychovatelem a dítětem.

2.2 Vývojové úkoly v adolescentním období

Z vývojového hlediska některé úkoly začínají již v dětství a období adolescence je pouze završuje, jedná se např. o vývoj abstraktního myšlení. Některé úkoly jsou specifické právě pro adolescenci, týká se to např. změny vztahů k dospělým.

Robert J. Havighurst vytvořil koncept vývojového úkolu pro období adolescence. Každá společnost má od adolescenta své očekávání a také samotný jedinec má své potřeby a očekávání, což Havighurst ve své teorii zohledňuje. Úkoly v sobě zahrnují biologickou, psychologickou a kulturní složku. Mezi základní úkoly uvádí:

- Přijetí vlastního těla, fyzických změn, včetně pohlavní zralosti a pohlavní role. To znamená mít se rád a vážit si sebe se svými talenty, ale i nedostatky.
- Kognitivní komplexita, flexibilita a abstraktní myšlení a schopnost aplikovat intelektová potenciál v běžné každodenní situaci. Jedná se o rozlišovací schopnost a určitou přizpůsobivost, schopnost reagovat a samostatně se postavit k životním výzvám.
- Uplatnění emocionálního a kognitivního potenciálu ve vrstevnických vztazích, schopnost a dovednost vytvářet a udržovat vztahy s vrstevníky obojího pohlaví. Tento úkol se týká schopnosti uplatnění zkušeností a citu ve vztazích s kamarády.
- Změna vztahů k dospělým (rodičům, dalším autoritám) – autonomie, popř. vzájemný respekt a kooperace nahrazuje emocionální závislost. Jde tu o schopnost určité nezávislosti na dospělých, nacházení vlastního já. Citovou závislost postupně nahrazuje vzájemná úcta a otevřenost ke spolupráci.
- Získání představy o ekonomické nezávislosti a směřování k určitým jistotám, které s ní souvisejí – k volbě povolání, k získání základní profesní kvalifikace, k ujasnění představ o budoucí profesi.
- Získání zkušeností v erotickém vztahu, příprava pro partnerský a rodinný život.
- Rozvoj intelektu, emocionality a interpersonálních dovedností zaměřených ke komunitě a společnosti – tj. získání kompetence pro sociální zodpovědné chování.
- Představa o budoucích prioritách v dospělosti – důležitých osobnostních cílech a stylu života.
- Ujasnění hierarchie hodnot, reflexe a stabilizace vlastního vztahu ke světu a životu viz světový názor atd. (cit. dle Macka, 2003, s. 17).

2.3 Rizikové a problémové chování v období adolescence

Jak už je zmíněno v předcházející v úvodu této kapitoly, pokud nebyly rozvojové úkoly předchozího stadia zvládnuty, učiní z období adolescence období krize, s následky ovlivňujícími celý další život. Což přesně znamená, že jedinec nezvládá problémy a úkoly, které jsou v tomto období na něho kladeny. Dospívající utíká do různých závislostí, jako je alkohol, cigarety, drogy, počítače, hrací automaty. Například poruchy příjmu potravy, vyskytující se zejména u dívek souvisejí s problémy s identitou a se strachem z dospělosti (Macek, 2003). V tomto období se může vyskytovat nejen nadměrné užívání návykových látek, ale dochází i k patologickému chování jako je agresivita, sebepoškozování, delikvence, předčasný pohlavní život. Lidé jsou zahlceni reklamami ze všech stran, ať v televizi nebo v rádiu. Z billboardu se na ně usmívají „dokonalí“ lidé. Mladý člověk se jim chce vyrovnat, chce být také perfektní nebo si přeje alespoň neodlišovat od svých vrstevníků.

2.3.1 Adolescentní moratorium

Termín adolescentní nebo též psychosociální moratorium zavedl Erik Erikson: „*Moratorium je výrazem potřeby něco zastavit, zabrzdit*“ (Vágnerová, 2000, s. 254). Náročnost dospívání je značná, mladý člověk touží ať vědomě či nevědomě po oddálení zodpovědnosti být dospělý. Moratoriem může být setkávání s pochybnou partou, žije se v ní jen s pocitem teď a tady, mladý člověk se tudíž nestará o budoucnost a o žádná zodpovědná rozhodnutí. Další nebezpečným moratoriem může být sexuální promiskuita, adolescent začíná sexuálně žít a střídá partnery. Problémy v tom případě ztrácejí na důležitosti, jsou odloženy (Říčan, 2014). Někteří adolescenti naopak, zklamaní rodinou, vychovateli, společností a celkovým systémem, hledají stálé ideály a hodnoty. Stávají se členy různých náboženských sekt, zde podléhají určité autoritě, podřizují se určitému řádu, ale na oplátku jsou příslušníci skupiny a alespoň na dočasnou dobu zažívají citovou jistotu (Vágnerová, 2000). Je to taky takové oddálení budoucnosti, zodpovědnosti vzít život do vlastních rukou. Remeš ze své zkušenosti uvádí, že ve většině případů mladí lidé osobnostně dozrají a ze sekty časem odcházejí, je to jen určitý most v jejich osobním vývoji.

3 KLASIFIKACE PSYCHICKÝCH, FYZICKÝCH, SOCIÁLNÍCH POTŘEB

Existuje řada klasifikací potřeb, jejichž rozlišení probíhá na základě různých kritérií. Smékal a Vágnerová rozdělují potřeby na elementární a komplexní podle složitosti motivu. Dále můžeme potřeby strukturovat podle toho, zdali jsou vrozené či získané. Jiným dělením může být rozlišení potřeb na biogenní, psychogenní, sociogenní a ideové motivy či dělení motivů ve vztahu k osobnostní charakteristice člověka. Jedná se o potřeby dispoziční, potřeby související se vztahem k druhým lidem a potřeby související s vlastní osobností (Smékal, 2004; Vágnerová, 2010). V následných podkapitolách jsou uvedeny klasifikace potřeb, které vycházejí z klasifikací platných v psychologii.

3.1 Teorie podle Zdeňka Matějčka

Dětský psycholog Zdeněk Matějček ve svých studiích o psychické deprivaci zjistil, že základní psychické potřeby nejsou omezeny jen na dětský věk, ale působí na člověka prakticky celý jeho život. Zvláště v dětství je považujeme za podstatné. Aby se dítě mohlo vyvíjet ve zdravou osobnost, musí být tyto potřeby v náležitě míře a v pravý vývojový čas uspokojeny. Matějček uvádí, že kromě základních biologických potřeb dítěte (teplo, potrava, ochrana před nebezpečím), které musí být plně uspokojeny, aby byl organismus schopný přežít, existují i základní potřeby psychické. Ty musí být od počátku v náležitě míře uspokojovány, aby se dítě vyvíjelo ve zdravou a zdatnou osobnost. Následně autor uvádí pět výzkumně ověřených vitálních potřeb jedince:

První z těchto potřeb je potřeba určitého množství proměnlivosti a kvality vnějších podnětů. Uspokojení této potřeby umožňuje naladit organismus na žádoucí úroveň aktivity.

Další důležitou potřebou je potřeba určité stálosti, řádu a smyslu v podnětech (smysluplného světa). Jde o základní podmínky pro jakékoliv učení. Uspokojení této potřeby umožňuje, aby se z podnětů, které by jinak byly zmatené a nezpracovatelné, staly zkušenosti, poznatky a pracovní strategie.

Třetí významnou potřebou je potřeba prvotních emocionálních a sociálních vztahů, zejména k osobě matky a k osobám dalších primárních vychovatelů. Náležité uspokojování této potřeby přináší dítěti pocit životní jistoty a je podmínkou pro žádoucí vnitřní integraci jeho osobnosti.

Neméně důležitá je také potřeba společenského uplatnění a společenské hodnoty. Uspokojením této potřeby si jedinec zdravě uvědomuje vlastní „já“ a vlastní identitu.

V neposlední řadě je to potřeba otevřené budoucnosti nebo životní perspektivy. Uspokojení této potřeby dává lidskému životu časové rozpětí a podněcuje a udržuje v člověku jeho životní aktivitu. Matějček dále uvádí, že tyto základní potřeby lze hodnotit jen ve vztahu k individualitě dítěte a ke společnosti, v níž vyrůstá (Matějček aj., 1997).

V kontextu ústavní výchovy je pak nejméně možné tyto potřeby zajistit, jelikož se váží ke specifickému vztahu dvou osob. Autorka se k této teorii potřeb přiklání jako k velice důležité, z toho důvodu ji ve své práci také zmiňuje. Nevztahuje se pouze k adolescentnímu období, ale jak už je výše uvedeno, je vázána zejména k období dětství.

3.2 Teorie podle Henry Murrayho

Významným badatelem v oblasti motivace a potřeb je Henry Murray. Svou teorii potřeb založil na uvědomovaných a neuvědomovaných motivech v souvislosti s vnějšími podmínkami, které jejich naplnění podporují či naopak. V posuzování potřeb bere za důležité osobní vnímání potřeb jedince, což souvisí s charakteristickým projevem potřeby, který je dán každému jedinci individuálně (Vágnerová, 2010). Murray rozdělil potřeby do dvou hlavních skupin, a to na primární (viscerogenní) a sekundární (psychogenní). Zatímco primární potřeby jsou spojeny s fyziologickými procesy (potřeba kyslíku, vody, potravy, tepla...), tak sekundární potřeby se týkají psychického uzpůsobení a jejich vzorce tvoří podle Murrayho podstatu osobnosti. Nejdůležitějšími oblastmi psychogenních potřeb podle Murrayho jsou ambice (potřeba úspěšného výkonu, uznání a předvádění se), vztah k neživým předmětům (potřeba přisvojování, pořádku, uchování a tvoření), obrana sociálního statutu (potřeba vyhýbat se neúspěchu, hájit se), moc (potřeba nadvlády, podřizování se, nezávislosti, opozice, agrese, ale i ponížení), citové vztahy (potřeba sdružování se, odmítání, pečování, nechat o sebe pečovat, potřeba hry) a výměna informací (potřeba poznávání, poučování druhých) (cit. dle Plhákové, 2003).

3.3 Teorie lidské motivace a potřeb podle Abrahama H. Maslowa

Jeden z největších myslitelů v oblasti lidské motivace je americký psycholog Abraham H. Maslow. Maslowova teorie motivace a hierarchie potřeb vysvětluje lidské potřeby v pyramidové hierarchii (Maslow, 1970).

Motivaci lze označit za proces, který určuje směr, sílu a trvání lidského chování. Je důležité odlišit pojem motiv jako hypotetickou dispozici udávající směr pro motivaci. Motivaci

obecně chápeme jako samotný proces, který vede k individuálnímu chování (Nakonečný, 2013).

Maslow ve své teorii strukturuje motivaci člověka do pyramidy potřeb, které jsou naplňovány podle jejich možné urgency. Základní část pyramidy tvoří fyziologické potřeby, které slouží k udržení homeostázy. Mezi tyto potřeby patří přijímání potravy a tekutin, vzduch, spánek a uspokojení sexuálního pudu. Na další úrovni Maslow uvádí potřebu bezpečí, která do popředí vystupuje v situacích ztráty jistoty nebo ekonomického a existenčního selhání. K této úrovni potřeb patří jistota, stabilita, spolehlivost, osvobození od strachu a úzkosti, chaosu či zmatku. Na následujícím stupni hierarchie hodnot Maslow zmiňuje potřebu lásky a sounáležitosti, která se projevuje jako potřeba být přijímán a milován, náležet ke skupině a někam patřit. Cílem uspokojování této potřeby je mít láskyplné vztahy, nalezení místa v rodině a společnosti. Na dalším stupni Maslow zdůrazňuje potřebu úcty, uznání, do které zahrnuje potřebu dosažení úspěšného výkonu, potřebu úcty k sobě samému a úcty od druhých. Téměř na vrchol hierarchie Maslow řadí potřeby sebeaktualizace, týkající touhy člověka po sebenaplnění, potřeba vědění, porozumění a estetické potřeby. Na vrcholu hierarchie Maslow uvádí transcenci. Podle Maslowa člověk své potřeby uspokojuje postupně – dokud není uspokojen nižší stupeň, nevzniká ani potřeba uspokojení stupně následujícího – např. dokud má člověk hlad, touha po sebeaktualizaci jej netrápí (Maslow, 1970). Prvky sebeaktualizace se v lidském životě poprvé objevují na začátku adolescence (Madsen, 1979).

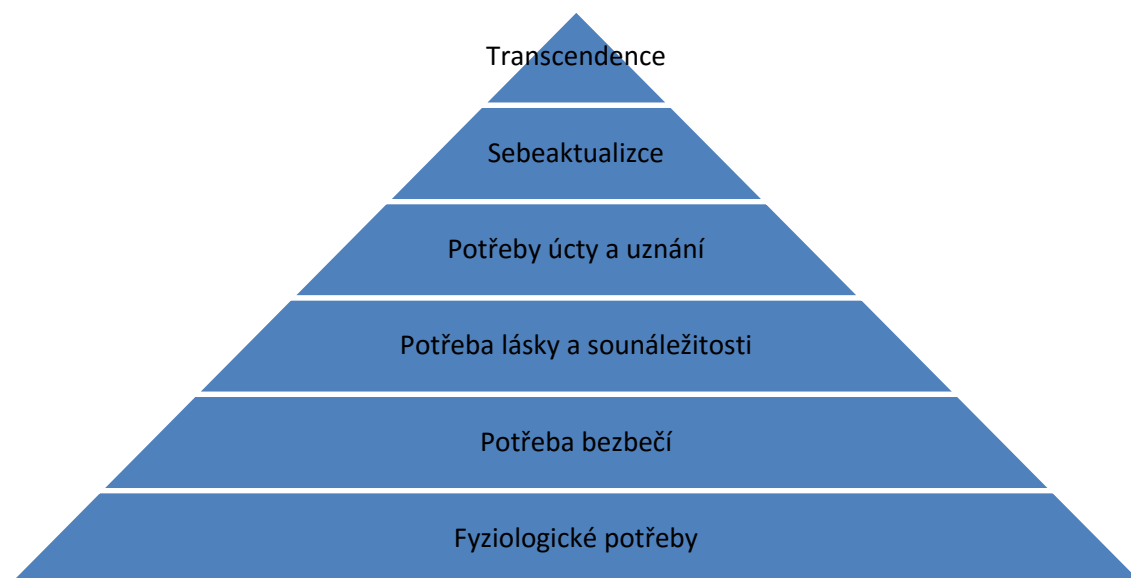
Maslow rozlišuje nižší a vyšší potřeby a dále tzv. D-potřeby a B-potřeby. Nižší potřeby (fyziologické potřeby a potřeba bezpečí) zajišťují fyziologické přežití jedince. Vyšší potřeby (potřeba lásky a potřeba úcty) zajišťují duševní pohodu a rozvoj osobnosti.

Mezi nedostatkové tzv. D-potřeby patří fyziologické potřeby, potřeba bezpečí, potřeba lásky a potřeba úcty. Mezi potřeby, které podle Maslowa mají silný vliv na to, jak vnímáme skutečnost, patří sebeaktualizace. Maslow je označuje jako B-potřeby neboli růstové potřeby.

Maslow dále stanovuje celkem patnáct znaků vyskytujících se u sebeaktualizujících osob, mezi které například patří odstup a potřeba soukromí, které se projevují tak, že sebeaktualizující jedinci dokáží být sami, aniž by se cítili osamělí, dále originalita a tvořivost, které se u sebeaktualizujících jedinců odrážejí v bohaté představivosti a schopnosti využít své fantazie při řešení problémů.

Sebeaktualizovaného člověka Maslow popisuje jako člověka, jehož základní nedostatkové potřeby jsou spolehlivě uspokojeny a člověk má možnost vidět svět zřetelněji. K sobě samotnému, k ostatním lidem i k celému světu se chová vstřícněji, dokáže rozdávat lásku a ocenění, je celkově radostnější (Maslow, 1970).

Obr. č. 1 Maslowova pyramida lidských potřeb

4 POTŘEBY ADOLESCENTŮ V NÁVAZNOSTI NA TEORII LIDSKÝCH POTŘEB A. H. MASLOWA

V této podkapitole autorka uvede a vysvětlí základní oblasti potřeb, které se vztahují k adolescentnímu období. Inspirací byla autorce v předchozí kapitole již nastíněná teorie lidských potřeb Abrahama Harolda Maslowa, na jejímž základě jsou potřeby vytvořeny s ohledem k adolescentnímu období – například potřeba svobody, zájmů, potřeba vlastního názoru (Maslow, 1964). Autorka pro vytvoření potřeb nepoužila základní fyziologické potřeby, jako jsou potraviny, tekutiny, spánek jak je uvádí Maslow, neboť adolescenti žijí v prostředí dětského domova, kde jsou tyto základní potřeby zabezpečovány. Do potřeb, tak jak je vytvořila autorka, nejsou zařazeny ani potřeby jistoty a úcty, jak je uvádí Maslow, neboť tyto potřeby úzce souvisí s potřebou bezpečí, resp. uznání, které autorka do potřeb naopak zařadila. Dále autorka neuvádí potřeby patřící do úrovně sebeaktualizace, jako jsou touhy člověka po sebenaplnění, porozumění a estetické potřeby, tak jak je definoval Maslow. Těchto potřeb se pouze dotýká - například potřeba vzdělání, životního smyslu či potřeba víry. Autorka si uvědomuje, že pro každého jedince se osobní potřeby mohou významově lišit a tím i vzbuzovat odlišnou představu. V následujícím odstavci autorka nastiňuje kategorie potřeb, s nimiž dále pracovala v empirické části bakalářské práce. Názvy potřeb autorka přizpůsobila věku a z něj vycházejícímu porozumění adolescentů.

V adolescentním období člověk dozrává k naplnění partnerského vztahu, který zahrnuje i sexualitu (Vágnerová, 2010). Autorka považuje kategorii **potřeb sexuality** při práci s mladistvými za velmi podstatnou.

Další kategorií je **potřeba pocitu zažívat bezpečí**, která je důležitá zejména u dětí a přetrvává i v adolescentním věku viz kapitola 2.1. Podle Vágnerové tuto potřebu u dětí může plně uspokojit funkční rodinné prostředí a v mladistvém věku ji pak mohou částečně nahradit i vrstevníci (Vágnerová, 2010).

Potřeba lásky – Maslow rozlišuje dva druhy lásky, z nichž první je D-láska (nedostatková), láska z potřeby něčeho, co nám chybí (např. sebeúcta). Tato D-láska je spojena s potřebou brát, nikoli dávat. Druhá láska je B-láska (jsoucí – bytí), která je založena na vážení si druhých osob a dále je spjata se sebeúctou a přijímáním sebe sama (Maslow, 1970).

Neméně podstatnou kategorií je **potřeba rodinného zázemí**, jak už ji autorka popisuje v kapitole 2.1. Rodina člověku v optimálním případě naplňuje potřeby bezpečného zázemí, útočiště, utvářejí se zde citové vazby podporující mezilidské kontakty.

Potřeba přátelství ke stejnému pohlaví. V tomto období života (14-16 let) je blízké přátelství častější a důležitější než přátelství mezi jedinci opačného pohlaví. U dívek vztah mezi sebou obnáší otevřenou komunikaci a sdílení pocitů. Přátelství u chlapců je více kolektivní, založené na společných aktivitách. V pozdějším období, kdy se u dívek prohlubuje pohlavní identita, zvyšuje se interakce s chlapci a přátelství se stává vzájemným (Macek, 2003).

Potřeba společenství je velice podobná potřebě přátelství, ale přináší vazby k dalším členům společenství a tím uspokojuje nejen přátelství, ale také touhu někam patřit, touhu a potřebu zájmu, respektu a ochrany skupiny.

Dospívající kolísá mezi přeceňováním svých schopností a mezi pocity méněcennosti. Jeho sebevědomí bývá zranitelné, a proto hledá ve svém okolí náznaky obdivu, pochvaly a ocenění (Říčan, 2014) – z těchto důvodů autorka přiřazuje do seznamu i **potřebu uznání**.

V adolescentním období života se člověk začíná zajímat o smysl svého konání i celého života (Vágnerová, 2000). Pro adolescenty je hledání absolutně platných a trvalých hodnot jedním z klíčových existenciálních motivů – proto autorka zařazuje kategorii: **potřeby životního smyslu**, se kterou úzce souvisí **potřeba víry**.

Pro přípravu na budoucí život mají velký význam i koníčky a zájmy dospívajících. Aktivním zájmem bývá sport, ale i aktivně provozovaná hudba, výtvarné umění či ochotnické divadlo (Říčan, 2014). **Potřeby aktivního provozování zájmů** jsou tedy další kategorií, kterou autorka práce zařadila do svého následujícího empirického výzkumu.

V době dospívání začínají děti mít děti **potřebu soukromí** (Říčan, 2014), autorka vnímá tuto potřebu ještě výraznější u dětí vyrůstajících v dětském domově.

Potřeba pracovat a být finančně soběstačný je také potřebou, která nastupuje s přibývajícím věkem do popředí zájmu. Jednak se jedná o potřeby z kategorie sebeaktualizace a také s těmito potřebami může být reprezentovaná osobní svoboda.

Další z důležitých hodnot je **potřeba vzdělání a vzdělávání**. Dospívající se uvědomují, že se budou muset v budoucnosti uplatnit na trhu práce a také doplňují profesní roli svou identitou (Vágnerová, 2010). Potřebu vzdělání a vzdělávání je možné vidět v souvislosti s potřebou sebeaktualizace.

K **potřebě profilování své identity** se váže potřeba vlastního názoru a potřeba sebeprosazení.

Potřeba materiálního zajištění se prolíná s potřebou pracovat a být finančně nezávislý a také s potřebou pocitu bezpečí – tedy jde o vytvoření si určitých rezerv. Tato potřeba

vystupuje do popředí zejména v situacích ztráty jistoty a ekonomického nebo existenčního selhání.

Potřeba svobody je pro mladistvé velmi silnou hodnotou, protože vzhledem ke svému vývojovému stupni potřebují zážitky, které jim umožní rozšiřovat jejich komfortní zónu a jež jim přinesou nové zkušenosti se světem. Jakékoliv omezování je pro adolescenty z těchto důvodů nepříjemné (Vágnerová, 2000).

Velice důležitou hodnotou člověka je zdraví, proto autorka přidává **potřebu zdraví**. Zdraví můžeme pojmout jako prostředek k dosažení cíle, ale také jako cíl. Náhled na slovní pojem zdraví je u každého jiný. Některé pojetí bere termín zdraví pouze jako fyzický stav, jiné jako sílu, se kterou je třeba v průběhu života pečlivě hospodařit. Autorka považuje za důležité vymezit definici zdraví. Přiklání se k pojetí Křivohlavého, který definuje zdraví pohledem na spokojenost člověka k dosahování cílů. Křivohlavý uvádí: „*Zdraví je celkový (tělesný, psychický, sociální a duchovní) stav člověka, který mu umožňuje dosahovat optimální kvality života a není překážkou obdobnému snažení druhých lidí*“ (Křivohlavý, 2001, s. 40). Osobně je pro autorku zdraví vysokou hodnotou a zajímalo jí, jak výrazně adolescenti tuto hodnotu vnímají.

5 DĚTSKÝ DOMOV RODINNÉHO TYPU

Dětský domov, který si autorka vybrala a kam chodila na roční stáž, se nachází ve Středočeském kraji. Tento dětský domov rodinného typu je školské zařízení, zajišťující výkon ústavní výchovy dětí a mládeže od 3 do 18 let. Dítě má po 18 roce věku, kdy mu skončí soudem nařízená ústavní výchova, možnost zůstat v DD do dokončení přípravy na budoucí povolání a v případě možnosti dalšího studia, max. však do věku 26 let. Účelem dětského domova je zajišťovat péči o děti s nařízenou ústavní výchovou, které nemají závažné poruchy chování. DD zajišťuje výchovnou, sociální a hmotnou péči včetně stravování, ošacení a věcného vybavení dětem a mládeži, která nemůže být ze závažných důvodů vychovávána ve vlastní rodině a nemůže být osvojena nebo umístěna v jiné formě náhradní péče. Jde o moderní zařízení rodinného typu, v němž žije 24 dětí ve třech rodinných skupinách. Střídají se zde dva kmenoví vychovatelé a jeden asistent pedagoga, který působí jako noční vychovatel. Každá rodinná skupina obývá samostatný byt. Součástí každého bytu je moderně vybavený obývací pokoj a kuchyně, obytné pokoje a kompletní příslušenství. Malá kapacita zařízení umožňuje individuální přístup vychovatele k dítěti, čímž napomáhá více simulovat skutečné rodinné prostředí. Rodinné skupiny si samy hospodaří s finančními prostředky určenými na jejich provoz. Děti se podílejí na chodu domácnosti, vaření, na péči o zahradu, věnují se studiu, přípravě na budoucí povolání a zájmové činnosti. Rodinné skupiny jsou koedukované, sourozenci jsou umístěni vždy ve stejné skupině. Hlavním cílem výchovně vzdělávacího procesu je výchova dítěte na samostatný život s ohledem na prostředí, do kterého bude po propuštění z ústavní výchovy odcházet. Dalším důležitým cílem je rozvíjení kontaktů s rodinami dětí v případech, kde jsou zjevné citové vazby a kde zájem rodičů směřuje k vyřešení rodinných problémů a tím je i předpokládán návrat dětí do vlastní rodiny. Tým pracovníků, který se skládá z pracovníku DD - ředitele, sociálního pracovníka vedoucího vychovatele, navrhuje ukončení nařízení ústavní výchovy a návrat dětí zpět do rodin. Současně pečlivě sleduje a připravuje děti vhodné pro náhradní rodinnou péči. Dochází tak ke spolupráci se sociálními pracovníky a kurátory dětí z místa jejich trvalého bydliště. Tato spolupráce se děje v rámci terénní sociálně-aktivizační služby, kterou DD poskytuje a vede k navázání kontaktů s rodiči, kteří sami nejsou často aktivní. Motivuje rodiče alespoň k občasným návštěvám dětí a připravuje dětem zázemí při odchodu z DD. Mladí lidé, kteří z DD po vyučení nebo dokončení studia odcházejí, jsou vždy v rámci možností zabezpečeni, mají práci a ubytování.

5.1 Umístění dítěte do dětského domova

Do dětského domova se dítě přijímá na základě rozhodnutí soudu, a to buď na základě předběžného opatření, nebo na základě nařízení ústavní výchovy. Děti se sem dostávají ze zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc (např. Klokánek), z diagnostických ústavů, ze zdravotnických zařízení, ale i přímo z rodin. Za velmi důležitou změnu je považován Nový občanský zákoník, který vešel v platnost 1. 1. 2014 a zavedl nový postup pro umísťování dětí do dětských domovů. Největší změnou, která se dětských domovů týká, je pravomoc umísťovat děti do konkrétních dětských domovů soudem místo diagnostického ústavu.

K právním normám, které se vztahují k problematice dítěte umístěného v dětském domově, patří zákon č.109/2002 Sb., o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních (Krausová, 2006). Směrem k potřebám dětí jsou důležitá práva a povinnosti dětí umístěných v dětských domovech, o čemž pojednává § 20, kde jsou jasně stanovena opatření při výchově (dítě něco provede, následuje trest - např. snížení kapesného). O výkonu ústavní péče je vyhláška č.438/2006 Sb., kterou se stanoví podrobnosti výkonu ústavní výchovy a ochranné výchovy ve školských zařízeních. O sociálních službách je psáno v zákoně č.108/2006 Sb., o sociálních službách a k němu prováděcí vyhláška č. 505/2006 Sb. (Krausová, 2006). Mezi nejdůležitější dokumenty se řadí *Listina základních práv a svobod* a (Wagnerová, 2012) a *Úmluva o právech dítěte* (č.104/1991Sb).

5.2 Poskytování sociálních služeb v dětském domově rodinného typu

Tento dětský domov poskytuje možnost využití třech sociálních služeb, terénního, ambulantního a pobytového charakteru. Jednou z nich je sociální poradenství pro ohroženou rodinu, které je poskytováno v místě organizace nebo telefonicky. Další možností je využití sociálně-aktivizační služby pro rodiny s dětmi, která je provozována ambulantní i terénní formou. A poslední, velmi prospěšnou a důležitou službou, o kterou se jedná, je chráněné bydlení s asistencí pro jedince, kteří odcházejí z dětského domova a nejsou schopni samostatného života. O možnosti těchto služeb se autorka dozvěděla na stáži, považuje je za důležité a prospěšné pro děti a rodiny, ve kterých děti žijí, proto nyní alespoň z části představí jejich poslání.

5.2.1 Sociální poradenství

Sociální poradenství přispívá k tomu, aby uživatelé této sociální služby překonávali nepříznivé životní situace a mohli se zapojit do společnosti. Tato služba je zaměřena na pomoc

a podporu uživatelům s ohledem na jejich individuální potřeby. Je určena zejména dětem a mládeži ve věku od 6 do 26 let, kteří se ocitli v nepříznivé sociální situaci a jsou ohroženi sociálně nežádoucími jevy. Dále je zaměřena na mladé lidi do 26 let, kteří opouštějí školská zařízení pro výkon ústavní výchovy. Dalšími uživateli těchto služeb jsou rodiny s dítětem nebo dětmi, jehož vývoj je ohrožen v důsledku dopadu dlouhodobě nepříznivé sociální situace, kterou rodiče nedokáží bez odborné pomoci státu překonat. Lze ji využít i pro rodiny s dětmi umístěnými v náhradní rodinné péči. Tyto služby především poskytují potřebné informace přispívající k řešení nepříznivé sociální situace klienta. Důležité je zejména zprostředkování služeb a aktivit, které jsou lokálně dostupné, ale uživatelé o nich velmi často nevědí, nebo jsou pro uživatele z jiných důvodů nedostupné. Jako nejvýznamnějším cílem je zamezení ohrožení dítěte zapříčiněné nedostatkem životně důležitých potřeb. Odborné sociální poradenství zahrnuje zejména pomoc při obnovení nebo upevnění kontaktu s přirozeným sociálním prostředím, zprostředkování kontaktu se společenským prostředím a zprostředkování navazujících psychosociálních služeb.

5.2.2 Sociálně-aktivizační služba

Posláním této služby je přispívat k tomu, aby uživatelé překonávali nepříznivé životní situace a mohli se tak plně zapojit do společnosti a vytvářet sociální vazby. Tato služba je poskytována na pomoc rodině s dítětem se zaměřením zejména na dítě, u kterého je jeho vývoj ohrožen v důsledku dopadů dlouhodobě krizové sociální situace, kterou rodiče nedokáží sami bez pomoci překonat a u kterého existují další rizika ohrožení jeho vývoje. Tuto službu mohou využít i osoby opouštějící školská zařízení pro výkon ústavní výchovy. Hlavním cílem této služby je poskytnout potřebné informace přispívající k řešení nepříznivé sociální situace. Navrhnout, popř. zajistit rozvíjení spolupráce s dalšími subjekty, které v regionu nabízejí služby nebo pomohou přispět k vyřešení současné situace. Tato služba je poskytována v případě neschopnosti řešit svou situaci z vlastních zdrojů nebo za pomoci rodiny či přátel.

5.2.3 Chráněné bydlení

Služba je zaměřena na pomoc a podporu uživatelům, kteří se po odchodu z dětského domova nemohou vrátit ke své původní rodině a nemají své vlastní bydlení. Chráněné bydlení má formu skupinového bydlení. Cílovou skupinu tvoří mladí lidé do 26 let věku opouštějící školská zařízení pro výkon ústavní výchovy. Jedná se o zajištění ubytování, o pomoc při zajištění stravy, při zajištění chodu domácnosti, pomoc při osobní hygieně nebo poskytnutí podmínek pro osobní hygienu. Dále jsou zde zahrnuty výchovné, vzdělávací a aktivizační činnosti, zprostředkování kontaktu se společenským prostředím, sociálně terapeutické činnosti,

pomoc při uplatňování práv, oprávněných zájmů a při obstarávání osobních záležitostí. Cílem služeb jsou podpora rozvoje samostatnosti uživatele, jeho motivace k takovým činnostem, které nevedou k dlouhodobému setrvávání nebo prohlubování nepříznivé sociální situace. Dále podpora při vytváření, upevňování a rozvíjení sociálních a pracovních návyků a dovedností, vytvářet podmínky co možná nejpodobnější běžnému bydlení, podpora v samostatnosti v životě, v bydlení a v péči o domácnost. Sociální služba vychází a plánuje podle individuálních potřeb a zájmů klienta, při poskytování sociální služby se vždy dbá o to, aby byla zajištěna ochrana práv uživatelů a respektováno soukromí bez ztráty individuality uživatele, důležitá je ochrana práv uživatelů.

5.3 Úloha sociálního pracovníka v dětském domově

Sociální práce v DD je zaměřena na jednotlivce, rodiny a skupiny se zvýšeným rizikem sociálního vyloučení nebo vzniku problémů v osobním nebo sociálním vývoji. Autorka se soustředí na pracovní náplň a činnosti sociálního pracovníka, který nejvíce času tráví v dětském domově, je dětem, dospívajícím a adolescentům nejbližší, tráví s nimi čas. Autorka ve své práci zmiňuje pouze nejdůležitější pracovní činnosti, které se týkají dětí a jejich rodin.

Sociální pracovník v DD rodinného typu má na starosti následující činnosti:

- Zpracovává veškerou sociální agendu a osobní spisy dětí.
- Přípravuje měsíčně podklady k zaúčtování výše příspěvku na péči o děti umístěné v dětském domově a výživného.
- Osobně se zúčastňuje jednání soudů, komisí, jednání ve školách a dalších institucích dle potřeb organizace.
- Vypracovává podkladové zprávy pro soudy, sociální pracovníky OSPOD a další instituce. Zprávy konzultuje s vedoucím vychovatelem a ředitelem.
- Osobně jedná se sociálními pracovníky OSPOD a kurátory.
- Jedná s rodiči dětí, širší rodinou, případně dalšími osobami. Informuje osoby zodpovědné za výchovu o důležitých změnách a okamžicích v životě dítěte.
- Přípravuje měsíčně podklady k zaúčtování výše příspěvku na péči o děti umístěné v dětském domově a výživného.
- Účastní se porad vychovatelů, případně dalších interních porad a jednání.
- Konzultuje s vychovateli sociální i výchovnou problematiku jednotlivých klientů.

- Zvláštní pozornost věnuje přípravě dětí na odchod z dětského domova a k tomu zpracovává celkovou koncepci (ukončení studia, vyhledávání pracovního místa, ubytování, znovu začlenění do původní rodiny atd.).
- Zpracovává agendu pobytu dětí u osob odpovědných za výchovu a dalších krátkodobých i dlouhodobých pobytů mimo zařízení. Seznamuje zainteresované osoby s pravidly upravujícími tyto možnosti.
- Zpracovává správní řízení ke stanovení výše příspěvku na péči o děti umístěné v dětském domově dle zákona 109/2002 Sb.
- Pracuje s biologickými rodinami umístěných dětí, s širší rodinou, případně dalšími osobami, které jsou ve vztahu s dětmi.
- Provádí poradenství v oblasti hostitelství a pěstounství, pokud se takové případy v souvislosti s dětmi umístěnými v dětském domově vyskytnou.
- Monitoruje odcházející děti a poskytuje jim poradenství v sociální oblasti.

Jako nejdůležitější oblast práce sociálního pracovníka považuje autorka rovinu osobní, osobní vztah s dítětem bez ohledu na zákony a paragrafy. Sociální pracovník vystupuje v dětském domově jako teta, se kterou si děti a dospívající chodí povídat, radit se a domlouvat. Autorka na základě osobní zkušenosti považuje za důležité „vzdvihnout“ důležitost tohoto pracovníka.

Vychovatelé dohlíží na vypracované úkoly a dokončené povinnosti, na pravidelnou školní docházku, na přípravu školních povinností. Mají za úkol určovat pravidla a řád každému jedinci, což je důležité. Při nedodržení pravidel mohou dětem a dospívajícím omezit vycházky, snížit kapesné, popř. zrušit víkendový pobyt. Sociální pracovník je zde v odlišné roli, neboť přímo na zadané úkoly nedohlíží. Má zde větší možnost být tou hodnou, ale i výchovnou „tetičkou“, za kterou si děti chodí postěžovat, co že jim zase ti „hrozní vychovatelé“ udělali a zakázali. Díky své několikaměsíční stáži mohla autorka vše výše zmíněné vidět a pozorovat. Stala jsem se tak i přímým účastníkem dlouhých hovorů dětí se sociálním pracovníkem, kdy nejde jenom o udílení rad, ale o možnost být vyslechnut, vyslechnuta. Na tuto důležitost se autorka zaměří ve výzkumném šetření, v němž se pokusí poodhalit aktuální potřeby adolescentů a pohled sociálního pracovníka na tyto jejich potřeby.

„Čím člověk může být, tím také musí být.

Musí být věrný své přirozenosti...

Na této úrovni jsou rozdíly mezi jednotlivci největší.“

Abraham H. Maslow

6 PRAKTICKÁ ČÁST. VLASTNÍ VÝZKUMNÉ ŠETŘENÍ

6.1 Cíl výzkumu

Cílem tohoto výzkumného šetření bylo zjistit, jaké potřeby mají adolescenti v dětském domově rodinného typu. Pro hlubší pochopení potřeb adolescentů byla zvolena kvalitativní výzkumná metoda. Jedním z možných přístupů kvalitativní metody, který se zabývá případem, je podle Miovského případová studie neboli kazuistika. Analýza jednotlivých případů umožňuje nahlédnout do komplexní problematiky, umožňuje najít souvislosti v oblastech života jedince (Mioviský, 2006). Praktická část bakalářské práce je tedy zaměřena na zjištění, které potřeby považují adolescenti za nejdůležitější a jak se jejich osobní preference liší od odhadu sociální pracovnice, která s nimi v dětském domově rodinného typu dlouhodobě spolupracuje.

6.2 Výzkumné otázky

1. Jaké jsou důležité potřeby pro adolescenty v dětském domově rodinného typu z jejich úhlu pohledu?
2. Jaké jsou důležité potřeby pro adolescenty v dětském domově rodinného typu z pohledu sociálního pracovníka?

6.3 Výběr vzorku

Výzkumný vzorek tvoří 3 adolescenti (2 dívky a 1 chlapec). Při výběru výzkumného vzorku autorka postupovala metodou prostého záměrného výběru. Jak uvádí Mioviský, při této metodě výběru cíleně vyhledáváme účastníky podle určitých vlastností, přičemž kritérium při výběru je právě daná vlastnost nebo stav (Mioviský, 2006). Hlavním kritériem pro výběr byl věk participantů, další podmínkou bylo, že žijí v dětském domově minimálně dva roky. Konkrétně byli vybráni adolescenti mezi klienty dětského domova rodinného typu ve Středočeském kraji, kde autorka byla na roční stáži. Do výzkumného souboru byli zahrnuti klienti ve věku 16 – 20

let, kteří souhlasili s účastí ve výzkumu. Do výzkumnému šetření autorka také zařadila sociální pracovníci, která v dětském domově pracuje.

6.4 Metody šetření

Pro zpracování jednotlivých případů si autorka zvolila metodu případové práce kombinovanou s výběrem předložených potřeb inspirovaných teorií Abrahama H. Maslowa s následným polostrukturovaným rozhovorem, jehož cílem bylo hlubší porozumění nejvýznamějším hodnotám, které si adolescenti zvolili. Podle Havránkové je v oblasti sociální práce zaměření na případ často uplatňovaný přístup, jehož základem je v první řadě porozumění jedinci, ale zároveň i jeho rodině a prostředí, ve kterém vyrůstal a v němž se pohybuje (Havránková, 2003).

Anamnézu jednotlivých respondentů autorka popisuje na základě analýzy osobní dokumentace, které autorce k pochopení případu poskytla k náhlednutí sociální pracovnice, dále pak na základě jejich doplňujících informací a informací získaných od přítomných pedagogických pracovníků. Teoretickým konceptem pro výzkumné šetření byla teorie potřeb dle A. H. Maslowa (1970). Pro vlastní výzkumné šetření autorka vytvořila kartičky, na které vypsala jednotlivé potřeby. Pro sběr kvalitativních dat použila metodu polostrukturovaného interview. Tento způsob rozhovoru je výhodný pro cílové skupiny, u nichž není lehké získat a udržet pozornost. Z důvodů nesnadného získání a udržování pozornosti řadí Miovský adolescentní mládež do této skupiny (Miovský, 2006). Délka trvání interview se pohybovala okolo 40 minut. K záznamu autorka použila diktafon. Participanti byli s tímto způsobem sběru dat předem seznámeni a vyjádřili s ním souhlas.

6.4.1 Průběh vlastního šetření a polostrukturovaného rozhovoru

Nejprve autorka seznámila participanty s účelem našeho setkání. Vysvětlila jim podrobnosti týkající se plánovaného výzkumu včetně smyslu poskytnutí informovaného souhlasu pro potřeby bakalářské práce, na základě tohoto rozhovoru jsem je pak poprosila o jeho podepsání. Následně každému jednotlivému participantovi předala osmnáct kartiček s nadepsanými potřebami a požádala je, aby je rozřadil do skupin podle důležitosti potřeb v jeho životě. Autorka mu doporučila, aby potřeby rozdělil do tří skupin. První skupina se skládala z důležitých potřeb, druhá skupina obsahovala méně důležité potřeby a do třetí skupiny patřily potřeby nedůležité. Poté následoval polostrukturovaný rozhovor, ve kterém se autorka participanta na jednotlivé potřeby, obsažené ve skupině důležitých potřeb, podrobněji dotazovala. Účelem rozhovoru bylo vyjasnit si, co dané potřeby pro participanta konkrétně

znamenaají, dále pak zjistit, zda se jeho vnímání určité potřeby nějak pozměnilo v čase a zda má danou potřebu v současné době naplněnou či nikoli.

Následoval polostrukturovaný rozhovor se sociální pracovníci, jehož účelem bylo nejprve zjistit kvalitu vztahu mezi sociální pracovníci a jednotlivými participanty. Tuto oblast mapovaly první dvě položené otázky uvedené spolu s ostatními v následující části textu. Poté autorka sociální pracovníci požádala, aby k jednotlivým participantům rozřadila kartičky s potřebami, o kterých si myslí, že jsou pro daného participanta v současné době důležité. Stejně jako participantům jí autorka také doporučila, aby kartičky s potřebami rozdělila do tří skupin po šesti podle důležitosti – na skupinu důležitých, méně důležitých a nedůležitých potřeb. V rozhovoru se jí pak dotazovala, proč jsou dle jejího názoru jí vybrané potřeby pro jednotlivé adolescenty důležité. Sociální pracovníci autorka v dalším kroku seznámila s výslednými potřebami, které jednotliví participanti považovali za důležité. Závěrem autorka se sociální pracovníci porovnály potřeby, které participanti považují za důležité, s potřebami, které si pro jednotlivé participanty představovala ona.

6.4.2 Názvy potřeb pro adolescenty inspirované Maslowovou hierarchií potřeb

Kartičky potřeb pro adolescenty: Potřeba sexuality. Potřeba bezpečí. Potřeba lásky. Potřeba rodiny. Potřeba přátelství. Potřeba společenství. Potřeba uznání. Potřeba životního smyslu. Potřeba víry. Potřeba zájmů, koníčků. Potřeba soukromí. Potřeba práce, brigády. Potřeba vzdělání. Potřeba vlastního názoru. Potřeba sebeprosazení. Potřeba materiálního zajištění. Potřeba svobody. Potřeba zdraví.

6.4.3 Polostrukturovaný rozhovor

Otázky pro adolescenty:

1. Co si pod touto potřebou představuješ?
 - Byla mapována pouze skupina potřeb, které adolescenti stanovili za důležité.
2. Proč je pro Tebe tato potřeba důležitá?
3. Nakolik a v čem máš tuto potřebu naplněnou, nebo nenaplněnou?

Otázky pro sociální pracovníci:

1. Jaký máte vztah s Anetou, Petrem, Marcelou (dále jen A., P., M)?
Jak na Vás A., P., M. působí?

- Cílem položených otázek bylo zjištění kvality důvěry mezi jednotlivými participanty a sociální pracovníci.
2. Jaké jsou dle Vašeho názoru uvedeny důležité potřeby u A., P., M.?
 - Cílem položených otázek bylo zjištění představ sociální pracovníce o důležitých potřebách participantů.
 3. Proč si myslíte, že jsou tyto potřeby pro A., P., M. důležité?
 - Cílem položené otázky bylo seznámení sociální pracovníce s vybranými důležitými potřebami participantů. Po něm následovalo jejich porovnání s představami sociální pracovníce.

6.5 Případové studie

6.5.1 První kazuistika. Aneta

Tato kazuistika pojednává o osmnáctileté dívce Anetě. V dětském domově (dále jen DD) žije od svých čtrnácti let. Je v tomto DD ojedinělým případem, z důvodu vznesení vlastního požadavku o umístění do dětského domova. Aneta byla prvním dítětem, se kterým jsem se na své stáži v DD seznámila. Byla mi představena jako „polepšená holka“, na kterou má pozitivní vliv DD. V současné době ji také velmi pomáhá partnerský vztah, tohoto hlubokého citového vztahu si Aneta vysoce cení. Každé mé setkání s Anetou během uplynulého roku bylo vždy velmi příjemné. Je to milá, inteligentní a sympatická dospívající dívka, která je vždy ochotná pomoci druhým lidem.

6.5.1.1 Anamnéza a současný stav

Rodinná anamnéza

Matka je zdravotní sestra, která pracovala v pečovatelském domě. Začala však brát drogy a následně s nimi i obchodovat, v důsledku čehož přišla o práci. Po rozvodu s Anetiným otcem jí byla dcera svěřena do péče, ovšem kvůli výše zmíněným důvodům jí byla Aneta odejmuta a přidělena do péče otce. Otec je vyučený, v současné době jsou zdrojem jeho příjmu výnosy v hospodářství na vlastním statku, kde pracuje a vydělává na obživu. Otec se po rozvodu s Anetinou matkou znovu oženil, vzal si ženu se dvěma dětmi, s níž má ještě jednoho syna, a Anetě zakazoval kvůli drogám styk s matkou a matčinými rodiči. Během doby, kdy byla Aneta

svěřena otci do péče, byla na otce několikrát zavolána policie s podezřením, že dceru týrá. Policii volali buď sousedé, nebo sama Aneta.

V době přijetí Anety do diagnostického ústavu si matka odpykávala trest za obchodování s drogami, o Anetu nejeví až do současnosti žádný zájem. Nyní je matka na svobodě, s Anetou je však v kontaktu velmi zřídka. Setkávají se pouze při návštěvě u matčiných rodičů, kam Aneta jezdí na víkendy. Matka žije s přítelem, Anetu v dětském domově nenavštěvuje, ani Aneta nejedí k nim.

Osobní anamnéza

O Anetině raném dětství nemám z analýzy dokumentace žádné informace, záznamy byly k dispozici od období, kdy Aneta sama požádala o umístění do DD. Během doby, kdy byla Aneta svěřena otci do péče, byla na otce několikrát zavolána policie s podezřením, že dceru týrá. Policii volali buď sousedé, nebo sama Aneta. Anetě bylo čtrnáct let, když se pro ni situace doma stala neudržitelnou. Nechtěla u otce a jeho nové manželky déle bydlet, stěžovala si na otcovo týrání a pobývala u matky své kamarádky. Věděla, že to není řešení, i matka kamarádky věděla, že to dlouhodobě není možné. Matka kamarádky byla samoživitelka, vychovávala své dvě dcery, proto bylo více než zřejmé, že situace je neudržitelná. Z toho důvody bylo třeba hledat pro Anetu jiné řešení. Za její podpory Aneta požádala o umístění do DD s tím, že po čase, pokud to bude možné, si ji kamarádčina matka vezme do pěstounské péče. Měly spolu velmi dobrý vztah, Aneta zažívala přijetí, kterého se jí už velmi dlouho dobu nedostávalo.

Aneta byla ve čtrnácti letech umístěna do diagnostického ústavu za nepřiměřené týrání ze strany otce i nevlastní matky s tím, že po uvolnění místa v DD tam bude přeřazena.

Průvodní zpráva od psychologa z diagnostického ústavu, která byla do DD po Anetině příchodu doručena, obsahovala následující doporučení: *„Pro Anetin správný vývoj je nutné vstřícné a přijímací prostředí, možnost se identifikovat s pozitivními vzory, posilovat vlastní sebepojetí, uvědomovat si své přednosti, zdravě se prosazovat. Rozvinout volnočasové aktivity, které dosud neměla možnost poznat a seznámit se s nimi, podporovat chuť ke studiu a studijním výsledkům. Aneta dobře navazuje kontakt, má příjemné a odpovídající vystupování, vyrovnanou náladu bez psychotických příznaků. Projev má klidný, který směřuje k polaritě extraverze, brzdí ji však mírná úzkost a obezřetnost. Respektuje autoritu dospělého. Nynější rodinná situace je náročná a pro Anetu velmi zatěžující. Bylo doporučeno bezpečné a přijímací prostředí a podporování náhledu na sociální adekvátnost vztahů.“*

Aneta přišla do DD před třemi lety v polovině deváté třídy, úspěšně v jejím závěru složila zkoušky na střední školu s maturitou. V prvním ročníku však propadala z několika

předmětů, občas chodila za školu, a celkově její přístup ke škole nebyl nejlepší. První ročník proto po domluvě s ředitelem školy opakovala. V té době měla také několikrát pozitivní test na THC, na což reagovalo vedení DD mimo osobních domluv i restriktivními výchovnými opatřeními jako například omezením vycházek, snížením kapesného, zákazem víkendového pobytu.

Současný stav klientky

Nyní Aneta pokračuje ve studiu druhého ročníku obchodní akademie. Svoji budoucí situaci vidí mnohem reálněji, než v uplynulém roce. Přispěly k tomu letní prázdniny, kdy jak říká: „*Byla sama sebou.*” Prázdniny prožívala u babičky a dědečka a střídavě u přítelových rodičů. Jak sama Aneta říká: „*Nepřipadá mi, že bych se nějak změnila, ale je fakt, že svou budoucnost už vidím lépe.*“ Jejím hlavním přáním je dodělat školu a úspěšně složit maturitu. Přála by si pracovat například v bance, hlavně aby to bylo s lidmi. Kontakt s lidmi má ráda a sama ho i vyhledává. Přítelova rodina má na Anetu velmi dobrý vliv. Přítelova matka je advokátka. Otec vlastní firmu, ve které bude její přítel po doděláním školy pracovat. Když Anetu vezla přítelova matka z jednoho víkendového pobytu zpátky do DD, byla Aneta velmi překvapena, jak si s ní rozumí a že s ní může o všem mluvit. Aneta má hodně plánů do budoucna. S přítelem se domluvili, že si Aneta udělá řidičský průkaz, proto si sama hledá sponzory, kteří by jí řidičský průkaz umožnili udělat. Jejím přáním je začít cvičit, zlepšit si a udržovat dobrou postavu. Aneta je na pokoji v DD ještě s jednou dívkou. Dříve měla pokoj sama pro sebe, ale spolubydlící ji nijak nevadí a nezasahuje do soukromí. Těší se, až odtud odejde, ale dokud bude studovat, zůstane zde v DD. Své prádlo si pere sama odděleně od prádla ostatních, je to pro ni intimní záležitost. Na své věci dbá a udržuje je v pořádku. Zapojuje se do společných akcí a vaření.

S matkou se nestýká, jen občas ji vidí u babičky a dědečka. Prarodiče podle jejich slov matku nechtějí podporovat z důvodu přetrvávající závislosti na drogách. S otcem, který je verbálně agresivní, si občas zavolá nebo si domluví návštěvu, po které bývá silně rozladěná, ale už nebývá plačtivá jako dříve. Nevlastní matku vidět nechce, stejně tak nechce vidět nevlastního mladšího bratra.

V současné době pracovníci DD učí a podporují Anetu v zodpovědnosti ke svému životu, v tom, aby si dodělala školu, chodila na doučování a na brigády, které má však ze studijních důvodů dovoleny jen o víkendech. Zároveň ji opatrně a šetrně upozorňují na možnost nestálosti prvního partnerského vztahu. Aneta si je toho plně vědoma a otevřeně s pracovníky v DD rozmlouvá o sobě, své budoucnosti, tak i o společné budoucnosti s přítelem.

6.5.1.2 Seřazení potřeb participantkou A.

Když jsem si s Anetou domlouvala setkání k rozhovoru, bylo velice těžké se dohodnout na termínu. Nakonec jsme se dohodly na určité hodině s tím, že si na mě vyčlení čtyřicet minut, až přijde ze školy, a pak zase musí odjet na brigádu. Aneta mě pozvala k sobě do pokoje, kde jsme udělaly rozhovor. Anetě jsem přinesla na setkání růži. Tento dárek ji dle jejích slov velice překvapil a dá se říci, že i naladil na náš rozhovor. Vzhledem k tomu, že se už známe delší dobu, bylo jednoduché začít s naším rozhovorem. Nabídla jsem Anetě kartičky s nadepsanými potřeby, nejprve k nahlédnutí. Následně jsem ji požádala, aby kartičky seřadila do tří skupin podle důležitosti. Bez sebemenšího zaváhání přiřadila do první skupiny svobodu a lásku. Nabídla jsem Anetě pomoc při případném nepochopení označení uvedených potřeb. Během sestavování potřeb jsem měla možnost Anetu pozorovat. Překvapila a potěšila mě její rozhodnost, s kterou potřeby vybírala. Jen občas měla k některé letmou připomínku.

Tab. č. 1 Seřazení potřeb participantkou A.

A – důležité potřeby	B - méně důležité potřeby	C – nedůležité potřeby
Svoboda	Sebeprosazení	Práce
Láska	Uznání	Vzdělání
Zdraví	Společenství	Životní smysl
Rodina	Přátelství	Víra
Soukromí	Bezpečí	Zájmy, koníčky
Materiální zajištění	Vlastní názor	Sexualita

Podle tab. č. 1 považuje Aneta za nejdůležitější potřeby svobodu, lásku, zdraví, rodinu, soukromí a materiální zajištění (viz. sloupec A).

Polostrukturovaný rozhovor s Anetou na téma preferovaných důležitých potřeb

Svoboda

Jednoznačně pro Anetu na prvním místě „zvítězila svoboda“. Pod svobodou si Aneta představuje zejména svobodné rozhodování a svobodné myšlení. Důraz dala především na možnost mít vlastní věci. V životě v této oblasti přiřazuje nejvíc nesvobody při pobytu

v diagnostickém ústavu, jak uvádí v rozhovoru: „*Nebýt někde jako třeba v diagnostáku, to si představuji jako největší úplně... co mi třeba vzalo na tři měsíce svobodu. Já jsem to vůbec nesnášela, je to už sice dlouho, ale furt na to nerada vzpomínám. Takový ten pocit, to bylo hrozný, nemít svoje vlastní oblečení (svoje vlastní oblečení jsme nosit nemohli).*” Na mou otázku, jestli to pro ni bylo v diagnostáku nejméně svobodné období, odpověděla: „*Nó, ale taky doma. Svoboda, tak dělat si co chceš, ale ne zase úplně jako třeba někde večer chlastat, to zase ne.*” Dále kladla důraz především na psychickou svobodu: „*No fyzicky, spíš psychicky. Tak jako prostě nebýt zavřená v nějaký sektě, že tady třeba musíš být. Musíš v něco věřit, to ne... Ať se každý rozhodne.*” V současné době se cítí svobodně jen částečně, výrazné zlepšení vidí v době, až bude mít vlastní bydlení.

Láska

Na pomyslném prvním žebříčku v jejím životě stojí její přítel. Důležití jsou také lidé, na kterých jí záleží a nemusí to být jen příbuzní. Jak uvádí: „*Důležité je mít kolem sebe lidi, na kterých mi záleží a kterým záleží na mně.*” Lásku má Aneta spojenou zejména s rodinou, ale v této oblasti má tuto potřebu lásky nenaplněnou. V rozhovoru si posteskla: „*Mamka, tatka... jako to nefunguje. Ani se s nima nebavím, a to mi jako chybí. I když teď třeba jako né, i když jsem si už zvykla.*” Je evidentní, že by tuto potřebu měla naplněnou, kdyby fungovala její původní rodina, kam patří máma a táta.

Zdraví

Zdraví je pro Anetu základem, od kterého se vše odvíjí. Nepřítomnost zdraví má podle Anety vliv na kvalitu života. Jak se zmiňuje v rozhovoru: „*Třeba když jsou lidi hendikepovaní nebo takhle, tak to je pak úplně jiný život. Pán tady byl na takovým jako povídání. Nemá nohu a taky jsem ho opravdu obdivovala, že žije normálně.*” V současné době se cítí být úplně zdravá, potřebu zdraví považuje za zcela naplněnou.

Rodina

Naplněnou potřebu rodiny vidí zejména ve své budoucnosti, chce se aktivně na vytvoření rodiny podílet, už nebýt dítě. Jak už je uvedeno výše u potřeby lásky, má rodinu jednoznačně spojenou s láskou. Osobní zkušenost s rodinným prostředím má z doby mezi osmým a devátým rokem života, kterou má spojenou zejména s mámou. Co pro Anetu znamená dobrá rodina, vyjádřila slovy: „*To jsou pro mě fungující rodiče a myslím si, že bez nějakého hádání, nějaký kamarádský vztah spolu, abych i třeba věděla, co je trápi nebo ták. A určitě opak toho, co jsem měla já. Jakože by se o mě třeba rodiče hádali a ve finále to prostě dopadlo, tak jak to dopadlo.*” Vzorem dobré rodiny jsou jí od dětství matčiny kamarádky a „mamča” v

době dětství, když ještě doma bylo všechno v pořádku: „*Když jsme ještě byli v pohodě, když jsme ještě byli úplně normální... tak kdyby to fungovalo dál, tak mi nic nechybí.*” Aneta to v rozhovoru říká: „*...mám je ráda, přes všechno, kdyby udělali cokoli, tak je prostě mám ráda, protože to je máma s tátou.*” Svůj budoucí život spatřuje v možnosti mít dobrou rodinu.

Soukromí

V oblasti soukromí Aneta přisuzuje důležitost tomu, aby ji nikdo nezasahoval do života: „*Aby mi nikdo nezasahoval do života! Nijak jako radikálně. Prostě teď to budeš dělat takhle a takhle.*” Zejména však klade důraz na soukromí, které se týká jejích věcí. Vyjádřila to slovy: „*Ale hlavně i jako soukromí, co se týče věcí.*” Svoje věci si v současné době chrání pod zámek. Toto opatření vychází ze skutečnosti, že už byla okradena, není však v tomto DD zdaleka jediná koho okradli. Jediná je naopak v tom, že si v důsledku této zkušenosti rozhodla uzamknout skříňku zámek. Při zmínce o tom, jak ji okradli, byla Aneta rozhořčená: „*Mně se tady ale právě ztratil přítel foťák. Tak od té doby si na to dávám pozor, protože už mám jakoby cennější věci. Oni to pak vezmou a prodají to někde třeba s našima foťkama. Už se k tomu nechci vracet, vždycky se hodně vytočím.*”

Materiální zajištění

Aneta má materiální zabezpečení spojené zejména s rodinou, která by měla toto zázemí zajišťovat. Jak sama zdůrazňuje: „*Všechno je dneska o penězích. Jako oblečení, prostě všechno. Takový jako, nevím, že dneska je to všechno potřebný, kvůli těm věcem, jak je to všechno nastavený. Prostě když nemáte dobrou práci, tak nemáte dobrý věci, nemůžete si pořídit auto.*” Materiálnímu zajištění podle Anety předchází dobrá práce, která musí především bavit, prostřednictvím práce pak získat peníze. Předpokladem dobré práce je dle jejího názoru mít vzdělání. Potřebu peněz má v současné době částečně zajištěnou pobytem v dětském domově, částečně chozením na brigády.

6.5.1.3 Postřehy z hlediska zkoumající osoby a analýza

Osobní postřehy k průběhu setkání s Anetou

Při rozhovoru mě zaujalo, jak se Aneta o své matce vždy vyjadřuje jako o „mamče”. Lze z toho usoudit, že mámě už odpustila a přes všechno, co si musela v životě projít, má oba rodiče ráda. Aneta to v rozhovoru stvrzuje slovy: „*Mám je ráda, přes všechno, kdyby udělali cokoli, tak je prostě mám ráda, protože to je máma s tátou.*” Když jsem s Anetou vedla rozhovor o rodině, Aneta odpovídala upřímně, ale pak vždy hovor ukončila, nechtěla se zanořovat do hloubky. Mohlo by se na první pohled zdát, že v té oblasti má hodně nevyřešeného a taky by se

to dalo předpokládat, odvažují se však podle mého pozorování domnívat, že Aneta má svoji minulost v rámci možností uzavřenou a pozornost ve svém životě soustřeďuje zejména na budoucnost. Domnívám se, že má Aneta do života dobře nakročeno. Nezbyvá mi, než jí popřát, aby si udržela své ideály a nezapomněla na to, že láska a svoboda předčí materiální blahobyt.

Analýza zjištěných výsledků

Aneta přes všechny problémy, které musela v mladším věku prožívat s rodiči, je úspěšně překonala. Ví velmi přesně, jak si v budoucnosti představuje vlastní rodinu. Má jasnou představu, jak má dobrá rodina fungovat. Aneta chce být samostatná, aby mohla sama rozhodovat o svém životě. Ví, že chce práci, která ji baví, a na to potřebuje dobrou školu. Zároveň však přiznává, že jí chybí kontakt s rodiči. Celkově se dá ale říci, že na svůj věk dívka působí poměrně vyspěle a samostatně. Nemohu nezmínit svůj dojem, který mi vyvstává během celého rozhovoru, že se u Anety výrazně objevuje sklon k materialismu, jak v rozhovoru uvádí: „*Dobrý život je, když má člověk dobré věci.*” U dětí, kteří žijí v DD se to však dá předpokládat. Na druhou stranu Anetiny hlavní prioritami jsou v životě láska a svoboda.

6.5.1.4 Stanovisko sociální pracovnice

Seřazení potřeb sociální pracovnící, které u Anety považuje za důležité

S Anetou má sociální pracovnice Anna, jak sama říká, kamarádský vztah, vzhledem k věku jako matka s dcerou. Aneta za ní chodí zejména v případech potřeby řešení problémů, ale někdy i jen tak si popovídat.

Tab. č. 2 Seřazení Anetinych potřeb sociální pracovnící Annou

A – důležité potřeby	B - méně důležité potřeby	C – nedůležité potřeby
Láska	Životní smysl	Společenství
Vzdělání	Soukromí	Víra
Práce	Svododa	Zájmy
Materiální zajištění	Sexualita	Zájmy, koníčky
Zdraví	Sebeprosazení	
Přátelství	Vlastní názor	
Bezpečí	Uznání	

Podle tab. č. 2 považuje Anna za nejdůležitější potřeby pro Anetu lásku, vzdělání, práci, materiální zajištění, zdraví, přátelství a bezpečí (viz. sloupec A).

Polostrukturovaný rozhovor se sociální pracovnící – o Anetiných potřebách

Láska

Anna jednoznačně dala pro Anetu na první místo lásku. Aneta je zamilovaná do svého přítele. Podle slov sociální pracovníce je tento přítel pro Anetu velkou motivací zejména v oblasti práce, vzdělání, ale i rodiny. Jak Anna říká: *„Aneta vidí, že on pracuje, má byt, má práci. Chce to mít taky. Vidí, že to funguje. Má rodinu. Sice ti jeho rodiče se teď rozvedli, ale vidí to, jezdí i k nim. Já vím, jak to tady chodí řešit.“*

Anna je toho názoru, že kdyby Aneta o tento silný vztah přišla, tak toto by mělo následky pro její budoucí život. *„Kdyby to padlo, tak tam padnou i další věci. Ona by byla úplně na dně z toho. Ona tím pádem má kam jezdit, ona jezdí k němu na ty víkendovky.“*

Vzdělání

Vzdělání přiřadila Anna pro Anetu jako další z důležitých potřeb. Zejména považuje za důležité dokončení střední školy, potom bude Aneta zajištěná. Aneta na Annu působí jako rozumná holka, má představu, že proto do jejich důležitých potřeb bude patřit již zmíněné vzdělání. *„Školu neřeší, tam víceméně je, je na střední. Ale ví jak, jak je důležité to dodělat, že musí.“*

Práce

Jako další důležitou potřebu Anna zvolila pro Anetu práci. *„Aneta jedna z mála pracuje a chodí na brigády. Ví, že u toho přítele, když bydlí, musí přispívat dva tisíce. A nechce dopadnout jak máma.“*

Materiální zajištění

Další z důležitých potřeb, kterou Anna Anetě přiřadila, je materiální zajištění. *„Ona ví, že teď je zajištěná. A taky bude, když je teprve teď v druháku. To má do budoucna, to bude asi důležité.“*

Zdraví

Další důležitou Anetinou potřebou je dle Anny zdraví: *„Aneta ví, že když bude zdravá, bude vydělávat peníze, může mít rodinu.“*

Přátelství

„Přátelství taky, musí mít kamarády,“ vysvětluje Anna, proč zvolila pro Anetu tuto potřebu jako důležitou. V DD kamarádky nemá, ale ve škole jsou pro ni důležité. „Vidím taky, když mluví o tom T., jak mluví o těch kamarádkách, že ji něco řekla. Nebo i ve škole, teď jsem ji omlouvala na dva dny a ona mi pak řekne, že už musí, že mají vysvědčení v pátek a že se musí rozloučit s holkama, ony jsou na facebooku, ony si sdělují, co kdo bude dělat, tak je to pro ni taky důležité.“ U přítele dle Anniných slov má Aneta taky kamarády: „U přítele mají ty kamarádky už děti, tak taky už chce.“

Rodina

Rodina je dle Anny další pro Anetu důležitou potřebou: „Chce děti, mít svoji rodinu Za tátu se stydí a za mámu taky. Přišel táta do školy a dělal jí tam zle. Víš, on vypadá tak divně. Sháněl ji tam, dělal ostudu před kamarády. Hodně se za něho tenkrát styděla. Plakala tady, bylo to hrozný. Rodiče přítele se rozvedli, tak to vnímá ty silný vazby.“

Bezpečí

Anna přiřadila k Anetě potřebu bezpečí, především vzhledem k její minulosti týraného dítěte. Aneta měla těžké dětství. Anna vypráví, co Aneta prožila u otce, jak se k ní jeho manželka chovala: „Poslala ji bosou pro tátu do hospody, v zimě. Táta se tam za ni pak styděl, přišla celá otrhaná, špinavá. Vždy ji ale poslechla a chodila po těch hospodách. Musela se starat o nevlastní sourozence. Do budoucna chce partnera, který jí to dá, aby měla bezpečí a jistotu.“ Anna má o Anetu strach do budoucna: „On, to je taky taková divná rodina. Jeho máma je advokátka, ale taky pije. Přiveze Anetu pozdě z propustky, i když ví, že se volá do dvou hodin policie. Mám strach, že si spolu vezmou svůj byt. Přítel bude na ni spoléhat, že bude přispívat na nájem, ona ztratí práci a co ona potom. Plácá se v tom taky.“

Tab. č. 3 Porovnání uvedených Anetinych potřeb s odhadem sociální pracovnice Anny

Aneta	SP Anna o Anetě
Důležité potřeby	
Svoboda	Láska
Láska	Vzdělání
Zdraví	Práce
Rodina	Materiální zajištění
Soukromí	Zdraví
Materiální zajištění	Přátelství
	Rodina
	Bezpečí
Méně důležité potřeby	
Sebeprosazení	Životní smysl
Uznání	Soukromí
Společenství	Svoboda
Přátelství	Sexualita
Bezpečí	Sebeprosazení
Vlastní názor	Vlastní názor
	Zájmy, koníčky
Nedůležité potřeby	
Práce	Společenství
Vzdělání	Víra
Životní smysl	Zájmy, koníčky
Víra	
Zájmy, koníčky	
Sexualita	

Výstup z rozhovoru se sociální pracovnicí Annou nad porovnanými potřebami

Sociální pracovnice odhadla téměř všechny potřeby, které jsou pro Anetu důležité. Sociální pracovnice se s Anetou shodla na jejích nejdůležitějších potřebách lásky, zdraví, rodiny

a materiálního zabezpečení. Pracovnice přiřadila k Anetě navíc potřebu vzdělání, práce a bezpečí, na rozdíl od Anety, která přisuzuje největší váhu svobodě a soukromí. Pracovníci překvapilo, že potřebu vzdělání, práce a zejména potřebu životního smyslu dala Aneta mezi nedůležité potřeby. Dále byla překvapena nad pro Anetu důležitou potřebou svobody. Autorka se může jen dohadovat, že pro Anetu je vzdělání a práce jen cestou k tomu, aby byla materiálně zajištěna (vzhledem k doporučení omezeného počtu důležitých potřeb se však přiklání k omezenému výběru potřeb). Dále se autorka pozastavuje nad tím, proč je sociální pracovnice překvapena Anetinou důležitou potřebou svobody, která k jejímu věku bezpochyby přísluší. Navíc vzhledem k tomu, že dívka již několik let prochází ústavní výchovou, kde jsou pevně nastaveny řád a pravidla, tak by se tato potřeba svobody dala očekávat. Jedna z dalších možností, proč Aneta vybrala potřebu svobody a k té se autorka také přiklání, je určitá Anetina vyspělost a samostatnost. Autorka se může jen dohadovat, zda pracovnice v tomto směru Anetu nepodceňuje.

6.5.2 Druhá kazuistika. Petr

Tato kazuistika pojednává o devatenáctiletém chlapci Petrovi. Žije v dětském domově (dále jen DD) sedm let. Petr na mě působí jako klidný, tichý a stydlivý chlapec. Při osobních setkáních je nápadná jeho nesmělost a nejistota. Kontakt s lidmi se však nevyhýbá, naopak ho vyhledává. Vždy když do DD přijdu a jsem se sociální pracovnící v kanceláři, neváhá přijít a nabídnout svou pomoc.

6.5.2.1 Anamnéza a současný stav

Rodinná anamnéza

Matka byla zbavena rodičovských práv z důvodu závislosti na drogách. Několik let byla ve výkonu trestu (dále jen VT). V současné době je na svobodě, ale o Petra nejeví žádný zájem. Otec byl ve VT, nyní je už měsíc propuštěn. Ihned po propuštění z VT získal práci, kterou musel před nástupem do VT opustit. Otec je zákonným zástupcem Petra.

Petr má 2 starší sestry, jedna sestra žije od 25 let v Německu, druhá sestra žije v Itálii. Obě sestry žily také v DD.

Osobní anamnéza

Petr žil od útlého dětství v kojeneckém ústavu. V prvním roce života byla u něho zjištěna epilepsie, od té doby dochází na neurologii. Z kojeneckého ústavu si ho do péče vzala babička,

kde pobýval v bezpečném prostředí. Babička se o něho dobře starala, Petr ji měl rád. Když chlapci bylo deset let, babička zemřela. Po smrti babičky byl Petr svěřen do strýcovy péče (bratr od otce). V té době však nastaly s Petrem problémy. Vykrádal auta, toulal se a strýc ho začal mlátit. Ještě nyní má z tohoto období jizvy na hlavě. U strýce byla péče o Petra nedostatečná, Petr nedostával pravidelně léky. V tomto těžkém období byl Petr umístěn na psychiatrickou kliniku. Přesný důvod umístění není vychovatelům DD znám, lze se jen domnívat, že to bylo následkem těžkého období u strýce. Po propuštění z kliniky byl poslán do diagnostického ústavu a poté umístěn do DD. Když před sedmi lety přišel do DD, byla ještě jedna z jeho sester v DD. Petr se tady velmi rychle zadaptoval.

Na průvodní zprávě, která byla doručena z diagnostického ústavu, byl psychologem sestaven program pro rozvoj osobnosti dítěte. Zmíním jen nejdůležitější doporučení týkající se Petra: *„Učit Petra, že si nemůže „přivlastňovat“ oblíbené dospělé jen pro sebe. Vést ho k pochopení, že existují hranice v důvěrnostech a žertech, které by v komunikaci s dospělými neměl překračovat. Pracovat na tom, aby nebyl tak usilovný při navazování vztahů s dospělými. Ve vztazích k dětem a vrstevníkům mu trpělivě vysvětlovat, co ve vztahu k jiným dětem dělá špatně. Naučit ho, aby si při navazování vztahů s vrstevníky nekupoval děti různými úsluhami. Na druhou stranu bylo upozorněno, že pokud Petr cítí převahu k jiným dětem, může vykazovat známky zloby. V oblasti sebevědomí doporučujeme podporovat Petrovo sebevědomí postavené na reálných základech. Chválit ho za činnosti, které dokáže zvládnout, nepřehánět kritiku v oblastech, které se mu nedaří. Je důležité Petrovi pomoci získávat náhled na sebe. Vést Petra k tolerantnosti k ostatním a korigovat jeho někdy zbytečně hysterické a agresivní projevy. Pro zvládnání konfliktů a zátěžových situací je pro Petra vyhovující klidnější prostředí, vyšší počet živějších dětí je pro něho zdrojem konfliktu. K specifické problematice u Petra se řadí již výše zmíněná epilepsie a citová deprivace.“*

Současný stav klienta

V DD Petr dobře prosperuje, též s vychovateli vychází velmi dobře. Přetrvávají však afektivní záchvaty, kdy Petr křičí a je agresivní. Dle slov vychovatelů je jeho chování někdy obtížně předvídatelné, někdy je pohodový, někdy zase plačtivý a smutný. Pokud se mu něco nelíbí, nadává, je vulgární a vyhrožuje. Chce kamarády a je ochoten pro to udělat cokoli. Petr v současné době druhým rokem studuje učební obor kategorie E se zaměřením na kuchařské práce. Kouří cigarety a marihuanu. Aktuálně si Petr také přeje v DD zůstat. Jeden z předpokladů je, že až se vyučí, bude zařazen do chráněného bydlení s asistentem. Petr by chtěl do budoucna žít u sestry, také uvažuje o možnosti žít u svého otce. Tato přání se budou v budoucnu řešit. Dle zprávy psychologa: *„Petrovy intelektové schopnosti se nacházejí v hraničním pásmu s výrazně*

nerovnoměrným rozložením ve prospěch neverbální složky, která zasahuje až do pásma podprůměru. Má výrazně pomalé pracovní tempo, výrazné obtíže jak v expresivní tak receptivní složce řeči. V chování jsou patrné infantilismy a emoční labilita. Stále převládají obtíže v sociálním kontaktu. Má výrazně sníženou schopnost předvídat důsledky vlastních činů. Vzhledem k epileptickému onemocnění a již vzniklé organické poruše osobnosti, má Petr invaliditu třetího stupně. Z důvodů dlouhodobě nepříznivého zdravotního stavu poklesla jeho pracovní schopnost o 70% a je schopen výdělečné činnosti jen za zcela mimořádných podmínek. Vzhledem k jeho zdravotnímu stavu má nyní Petr možnost se rozhodnout, zda podstoupí operativní řešení ložisek epilepsie, otázkou však zůstává, zda je Petr schopen samostatně posoudit rizika plynoucí ze zákroku. Petr užívá léky na epilepsii a z toho důvodů je patrný výrazný nárůst únavy, zejména v odpoledních a večerních hodinách.“

V současné době pracovníci DD Petra motivují k dokončení střední školy. Rozvíjejí jeho pracovní návyky, aby chodil na brigádu alespoň na několik hodin denně (jelikož má plný invalidní důchod, ani se nepředpokládá, že by si našel práci), aby ráno vstal z postele, upravil se apod. Podporuje se chlapcův vztah k otci, který byl propuštěn z VT (Petr k otci jezdí na víkendy a v současné době je u něho na letních prázdninách). Pracovníci učí Petra především hospodařit a nakládat s penězi, aby si je uměl rozložit na celý měsíc – na nájem, na jídlo apod. Učí ho také zdravému životnímu stylu – zejména v oblasti stravování. Petr totiž pije energy drinky a kouří cigarety a marihuanu, což vzhledem k jeho onemocnění není dobré. Vysvětlují se mu proto zdravotní i sociální rizika takového chování.

6.5.2.2 Seřazení potřeb participantem P.

Uskutečnit rozhovor s Petrem mi nejprve domluvila sociální pracovnice Anna. S rozhovorem chlapec souhlasil, ale pod podmínkou, abych nebyla náhodou „nějaká psychologka“. Ještě stejně nějakou dobu váhal, ale nakonec se rozhovor uskutečnil. Petra jsem v domluvenou dobu našeho setkání potkala na chodbě před vychovatelnou. Přinesla jsem mu růži a nesměle mu ji podala. Uvedla jsem ho evidentně do rozpaků, což samozřejmě nebylo mým záměrem. Jen se usmíval a nesměle říkal: „*Já přece nejsem žádná holka...*“ Růži položil na vychovatelně vychovatelkám na stůl a pozval mě k připravovanému rozhovoru do společenské místnosti. Petrovi jsem vysvětlila důvod našeho setkání, zeptala jsem se ho, jestli mu nevadí, že náš rozhovor budu nahrávat na diktafon. Petrovi jsem vysvětlila, co znamená informovaný souhlas a požádala ho, jestliže s ním souhlasí o podpis. Bylo více než zřejmé, že se Petr ostýchá, zároveň však byla patrná jeho zvědavost, co se bude dít. Usoudila jsem to z

toho, jak mi nahlížel do složky s kartičkami potřeb, i z výrazu tváře s pro něj tak typickým jemným a zároveň plachým úsměvem, o kterém ze zkušenosti vím, že je vyjádřením Petrovy touhy po kontaktu kombinované se společenským ostychem. Petrovi jsem ukázala kartičky a požádala ho, aby je rozřadil podle důležitosti jeho životních potřeb. S radostí se pustil do skládání. Po nějakém čase jsem však zjistila, že kartičky skládá za sebou pro mě nepochopitelným způsobem. Ještě jednou jsem mu podrobně vysvětlila, co má dělat. S milým úsměvem a šibalským výrazem ve tváři mi dal najevo, že už je mu to jasné.

Tab. č. 4 Seřazení potřeb participantem P.

A – důležité potřeby	B - méně důležité potřeby	C – nedůležité
Rodina	Materiální zajištění	Víra
Zdraví	Sebeprosazení	Svoboda
Přátelství	Zájmy, koníčky	Láska
Práce	Soukromí	Vlastní názor
Bezpečí	Společenství	Uznání
Vzdělání	Životní styl	Sexualita

Podle tab. č. 4 považuje Petr za nejdůležitější potřeby rodinu, zdraví, přátelství, práci, bezpečí a vzdělání (viz. sloupec A).

Polostrukturovaný rozhovor s Petrem na téma preferovaných důležitých potřeb

Rodina

Na první důležité místo potřeb dal Petr rodinu. Pod pojmem rodina uvádí tátu a mámu, ve vztahu má však blíž k tátovi. Jak uvádí slovy: „*Já mám spíš tátu. Mámu nemusím. Takže spíš tátu.*” Na moji otázku, jestli by chtěl do budoucna svoji rodinu, odpověděl: „Ne, nemusím.” K tématu o rodině mi víc neřekl a já jsem se ho už nedotazovala. Pomohly mi informace o Petrovi, které jsem již zpracovávala z osobní dokumentace, ale v některých chvílích mě i brzdily. Věděla jsem, že fungující rodinu nikdy nepoznal. Tak je asi pro Petra těžké o tom mluvit. Na otázku, jak by si rodinu představoval, se chlapec nevyjádřil.

Zdraví

Na otázku, co je pro něho zdraví, Petr odpověděl: „*Všechno.*” Chápala jsem ho a z etických důvodů jsem neměla odvahu se doptávat dál. Víím, že Petr je vážně nemocný. Jeho

stav mu je znám, moc dobře ví, co by se mohlo do budoucna stát. Zdraví je pro něho to nejdůležitější, co potřebuje.

Přátelství

Přátelství Petr přisuzuje zejména vztahům ke kamarádům, které má jak sám říká ve škole i v dětském domově. Na otázku, jestli se může na kamarády spolehnout, Petr odpověděl: „*Nevím, nikdy jsem je nepotřeboval tak moc.*” Snažila jsem se mu vysvětlit svoji představu o kamarádství, a pak se ho zeptala, jak to má on. Odpověď zněla: „*Já mám trochu jinou.*” Na mou otázku, jak si představuje dobré přátelství, mi řekl: „*Je mi teprve devatenáct.*” Na otázku, jestli má přátelství i s tetama v DD mi odpověděl: „*Nevím, teta je prostě teta.*” A proč je pro něho přátelství důležité, znělo jednoznačné: „*Bez toho by nebyl život.*” Se svými kamarády, s kterými tráví volný čas, je Petr spokojený.

Práce

Práci má Petr jednoznačně spojenou s výdělkem peněz. Lze tak předpokládat z jeho jednoznačných odpovědí: „*Je to všechno z čeho jdou peníze... já nevím, já jsem prostě na peníze.*” Z dalších jeho odpovědí je jednoznačné, že práce na praxích Petra nebaví: „*...na praxe chodím, ale nedostávám za to peníze... dělám furt to stejný, každý den... pořád škrábu brambory.*”

Bezpečí

Petr se v současné době v DD cítí v bezpečí, nebylo však tomu vždy. Na mou otázku, jestli někdy bezpečí postrádal, odpověděl: „*Možná ten rok, co jsem tu byl poprvý.*” A jak se cítil v diagnostickém ústavu, vyjadřuje slovy: „*Tam jsem to nijak nevnímal.*”

Vzdělání

Pro Petra je důležité dodělat školu, aby mohl mít práci. Na mé doptávání o spokojenosti vybrané školy řekl: „*Šel jsem tam z donucení.*” Petr měl možnost si vybrat ze dvou oborů, tím druhým oborem byly zahradnické práce: „*Měl jsem možnost si vybrat ze dvou oborů... ještě zahradníka... se nebudu šťourat celej den v zemi.*”

6.5.2.3 Postřehy z hlediska zkoumající osoby a analýza

Osobní postřehy k průběhu setkání s Petrem

V průběhu rozhovoru jsem si uvědomila, že vlastně mluvím více než Petr, že si kolikrát odpovídám sama. Dělal jsem to v tom případě, když jsem viděla, že je Petrovi třeba pomoci s pochopením otázky. Většinou jsem k tomu přistoupila tehdy, když jsem na Petrovi pozorovala, že se vyjádřit chce a může, ale potřebuje k tomu pomoc a čas. Petr byl hlavně ke konci rozhovoru unavený, často zíval, bylo vidět, že mě už nevnímá. Rozhovor jsem z výše zmíněných důvodů ukončila. Byla znatelná jeho úleva, když jsem řekla: „*Děkuji Ti, vypínám nahrávání.*” Když Petr „vyskočil” ze židle, tak jsem na něho stihla zavolat: „*Že to nebylo tak hrozný?*” „*Bylo!*” zněla jeho odpověď, během níž chlapec se smíchem odcházel.

Při rozhovoru se objevily ještě další potřeby, které Petr původně zařadil do nedůležitých potřeb. Láska je jednoznačně tím nejdůležitějším, co Petr potřebuje. Tato potřeba vyvstávala v průběhu celého našeho rozhovoru. Za vše však hovoří jeho slova: „*Mě nikdo nechce... nikdy jsem se neměl rád... ani trošku... nikdy.*” Petrovi chybí zdravé sebeocenění, sebedůvěra a sebezřetivost, což je zřejmé z jeho slov: „*... nesnáším, když mě někdo chválí.*”

Analýza zjištěných výsledků

Zůstává otázkou, jak a jestli si Petr představuje svůj budoucí život. Co je ale důležité svoji přítomnost prožívá a své potřeby si uvědomuje a je schopen o nich určitým způsobem mluvit. Pokud se Petrovi něco nelíbí nebo má jiný názor, dokáže to říct. Během rozhovoru vyvstává Petrova potřeba materialismu. Petr klade silný důraz na přátelství a neméně důležitý je pro něho i vztah s otcem. Petr žije zatím v DD, kde je o něho postaráno a pokud nebude mít dokončené vzdělání má možnost v DD zůstat.

6.5.2.4 Stanovisko sociální pracovnice

Seřazení potřeb sociální pracovníci, které u Petra považuje za důležité

Anna má s Petrem jak sama říká velice dobrý vztah, jejich vztah se zakládá na vzájemné důvěře. Kdykoliv Petr něco potřebuje, tak za Annou přijde. Anna ho naopak zahrnuje drobnými úkoly, aby ho naučila praktickému životu. V současné době ho Anna učí vyzvedávat z banky peníze. „*Přinese mi jako účet, všechno, to je na něj spoleh.*” Jejich vztah dokládá slovy: „*Věříme si. Já ho neponižuji... nedávám najevo... co třeba zažije jinde.*”

Tab. č. 5 Seřazení Petrových potřeb sociální pracovnící Annou

A – důležité potřeby	B - méně důležité potřeby	C – nedůležité
Zdraví	Láska	Víra
Vzdělání	Životní smysl	Uznání
Práce	Zájmy, koníčky	Společenství
Materiální zajištění	Soukromí	Zájmy, koníčky
Svoboda	Vlastní názor	
Rodina	Sexualita	
Přátelství	Sebeprosazení	
	Bezpečí	

Podle tab. č. 5 považuje Anna za nejdůležitější potřeby pro Petra zdraví, vzdělání, práci, materiální zajištění, svobodu, rodinu a přátelství (viz. sloupec A).

Polostrukturovaný rozhovor se sociální pracovnící – o Petrových potřebách

Zdraví

Na první místo sociální pracovníce Anna Petrovi jednoznačně přiřadila zdraví. Zdraví je pro něho to nejdůležitější v jeho životě. „*On ví, že se může prostě něco stát a nemusí tady být za tejdén. On to ví. Ví, že bude pořád nafetovanej práškama, ví, jak je unavenej.*” Petr již od dětství často mívá epileptické záchvaty, ložisko je umístěno v oblasti mozku, kde se dá operovat jen se značně vysokým rizikem. Anna vysvětluje jeho současnou situaci: „*A ví prostě, že se sešlo konsilium v Motole na neurochirurgii. Tam, že mu prostě řekli, že do operace nikdo nepůjde, protože je tak malá šance, že by to vůbec přežil. Tu operaci, natož kdyby se probral, tak jak bude vypadat. Jestli nebude třeba na vozíku.*” Zároveň si ale Petr ničí zdraví kouřením: „*Kouří i trávu, do toho energy drinky. On nerozumí, jak si ničí zdraví.*”

Vzdělání

Vzdělání je také dle Anny pro Petra důležitou potřebou, i když už je v současné době zřejmé, že Petr svůj obor kuchařské práce v budoucnu dělat nemůže: „*On nemůže být u horké plotny... u horké s epilepsií*”, vysvětluje Anna chlapcovu situaci: „*On to dělat nemusí a ani nemá. Dostal plný invalidní důchod. Má příspěvek na péči. On má takové zajištění, že nemusí.*”

Práce

Dle Anniných slov chce být Petr důležitý, chce pomoci a potřebuje být užitečný: „*Je pro něho důležité, že může někomu umýt auto... natřít plot... není to úplně pro peníze.*”

Materiální zajištění

Další důležitou potřebu, kterou Anna pro Petra uvádí, je materiální zajištění. Chlapec je do budoucna finančně zajištěn: „*A to je dobře,*” říká Anna: „*Dostal plný invalidní důchod. Má příspěvek na péči.*”

Svoboda

Anna přiřadila pro Petra jako velmi důležitou potřebu svobody. Žil celý život v prostředí, kde byl nastavený řád a pravidla, kde bylo stále něco zakazované. Za každé nevhodné chování následovalo výchovné opatření: „*Tady má nějaké hranice, furt někde žil. Taky pro ten věk je typické, že to chtějí. Ale i to v čem vyrostl, pořád mu bylo něco zakazované, přikazované. To oni se potom těší na svobodu.* Na můj dotaz, jestli si Petr svobodu dovede představit, zněla jednoznačná odpověď: „*Ale právě proto to chtěj. Ale nezažili ji, tak se v té svobodě neumí chovat.*”

Rodina

Jako další důležitou potřebu Anna jednoznačně vybrala rodinu. Petr fungující rodinu nikdy nepoznal: „*Petr byl v rodině týrán svým strýcem, matka byla závislá, pak byli oba rodiče ve vězení. Mámu pustili, ale o Petra nejevila tolik zájem jako o jeho sestry, v letos dubnu mu pustili z vězení otce - teď bude u něho na prázdninách. Petr z toho co prožil, vlastně rodinu moc nepoznal... On skončil na psychiatrii v Bohnicích a pak šel k nám do dětského domova. Vím, že po rodině touží...*”

Přátelství

Potřebu přátelství Anna přiřadila k Petrovým důležitým potřebám, jak sama říká především z důvodu, že nikdy neměl nikoho blízkého v rodině: „*Petr hodně kamarádil s dívkou M. (byla spíš jako kluk) a tak si rozuměli... chodili spolu na tréninky, hráli fotbal.*” Z Anniných slov je zřejmé, že Petr vyhledává kamarády, o které by se mohl opřít a mít s nimi společné zájmy: „*Moc jich sice neměl, ale v rámci děčáku se mu to podařilo. Bohužel M. už z děčáku na jaře odešla.*”

Tab. č. 6 Porovnání uvedených Petrových potřeb s odhadem sociální pracovnice Anny

Petr	SP Anna o Petrovi
Důležité potřeby	
Rodina	Zdraví
Zdraví	Vzdělání
Přátelství	Práce
Práce	Materiální zajištění
Bezpečí	Svoboda
Vzdělání	Rodina
	Přátelství
Méně důležité potřeby	
Materiální zajištění	Láska
Sebeprosazení	Životní smysl
Zájmy, koníčky	Soukromí
Soukromí	Vlastní názor
Společenství	Sexualita
Životní smysl	Sebeprosazení
	Bezpečí
Nedůležité potřeby	
Víra	Víra
Svoboda	Uznání
Láska	Společenství
Vlastní názor	Zájmy, koníčky
Uznání	
Sexualita	

Výstup z rozhovoru se sociální pracovnicí Annou nad porovnanými potřebami

Sociální pracovnice se svým odhadem shodla na všech pro Petra důležitých potřebách (p. rodiny, zdraví, přátelství, práce a vzdělání), s výjimkou jediné. Pracovnice jako důležitou potřebu pro Petra uvedla potřebu svobody, na rozdíl od Petra, který preferuje bezpečí. Dále se pracovnice pozastavila nad výběrem Petrových méně důležitých a nedůležitých potřeb. Autorka

považuje za vhodné dané dovysvětlit. Petr nejprve vybral pro sebe důležité potřeby, následoval rozhovor o těchto důležitých potřebách, ke konci kterého s autorčinou pomocí doladil seřazení ostatních potřeb. Petr byl s narůstající délkou rozhovoru hodně unavený a celkově klesala během rozhovoru jeho soustředěnost. Petr si podle názoru autorky dokázal pro sebe představit nejdůležitější potřeby v jeho životě. Což dokládá i fakt, že se Petr se sociální pracovníci shodli téměř na všech důležitých potřebách.

6.5.3 Třetí kazuistika. Marcela

Marcela je sedmnáctiletá dospívající dívka romského původu. Do dětského domova (dále jen DD) přišla z diagnostického ústavu a žije tady dva roky. Studuje prvním rokem obor kuchařské práce. Je to milá, sympatická a veselá dospívající dívka, které nechybí temperament a atraktivita.

6.5.3.1 Anamnéza a současný stav

Rodinná anamnéza

Matka opustila manžela a Marcelu a odvedla s sebou dva starší Marceliny sourozence, sestru K. a bratra M. Matka původně odešla ke svému příteli, s nímž má syna, Marcelina mladšího nevlastního bratra P. V současné době žije matka sama na ubytovně. Oba rodiče jsou rozvedeni. Marcela má celkem čtyři sourozence – dvě sestry (starší a mladší) a dva bratry (staršího a mladšího). V dětském domově jsou spolu s Marcelou její dva sourozenci, mladší sestra a mladší nevlastní bratr. Starší bratr je v současné době ve výkonu trestu (dále jen VT). Starší sestra má dvě děti, jedno z dětí je v adopci a druhé dítě je v pěstounské péči. V současné době sestra žije na ubytovně, je gravidní.

Osobní anamnéza

Když bylo Marcele dvanáct let, matka opustila společnou domácnost. Marcela byla svěřena do péče otci. Žili společně s otcem u otcovy matky, která mu s výchovou a péčí o Marcelu pomáhala. Během několika měsíců byl však otec vzat do vazby a následně nastoupil VT. Matka i nadále o dceru zájem neprojevovala, a tak byla Marcela svěřena do pěstounské péče babičky, která se o ní v té době starala. Při sociálních šetřeních pracovníku OSPOD u babičky nebyla však Marcela nikdy zastižena doma, babička ale nikdy neudávala, že by s vnučkou byly výchovně problémy. Po dvou letech pečování o Marcelu se její babička dostavila na OSPOD s tím, že nezvládá Marcelinu výchovu. Jako důvod udávala, že Marcela lže, neposlouchá a jsou s ní problémy. Žádala o okamžité zrušení pěstounské péče a o umístění

vnučky do diagnostického ústavu. V té době Marcela utekla ke své starší sestře, která byla v podezření z užívání návykových látek. U sestry byla Marcela zadržena policií a umístěna do diagnostického ústavu. Otec byl v té době už po VT, nejevil však o dceru žádný zájem. Matka a starší sestra v té době čekaly na nástup do VT.

Marcela byla vychována v prostředí, kde se často užívaly návykové látky. Měla velmi volnou výchovu, ať doma u rodičů, tak i poté u babičky. Ve svých čtrnácti letech byla Marcela umístěna do diagnostického ústavu, odkud po několika hodinách utekla. Byl to však ojedinělý případ, jinak si v zařízení vedla dobře. Řád respektovala a režim jí vyhovoval. Aktivita ji bavily, vynikala zejména v tanci. Velmi ráda zde byla středem pozornosti. Zdatně však dokázala manipulovat. Byla vstřícná k dospělým a k menším dětem kamarádká. Marcela velice těžce nesla nezáměr rodiny, při pobytu v tomto ústavu ji nikdo z rodiny nenavštívil. Z diagnostického ústavu byla umístěna do dětského domova rodinného typu, ve kterém v současné době žije.

Po přijetí Marcely do DD byla dodána zpráva, která obsahovala psychologické vyšetření: *„Marcela je v osobním kontaktu bez obtíží, pozitivně laděná, usměvavá a komunikuje bez ostychu. Zaměřuje se převážně na vlastní zájmy a potřeby a podle míry uspokojení vyhodnocuje svůj postoj ke společenským požadavkům. Aktuálně je silně frustrována nejistou situací v rodině, chybějícími kontakty s blízkými. Hledá stabilní bezpečné prostředí. Pociťuje silné napětí, které však navenek příliš neventiluje. Nápadná je její uzavřenost, pokud jde o rozkrytí rodinných vztahů či možných problémů. Marcela se upíná na kontakt s matkou, která se jí však neozývá. Aktuální mentální výkon je celkově v pásmu lehkého mentálního postižení. Výkony jsou nevyrovnané ve prospěch verbální části.“* Psychologické vyšetření dále doporučovalo zejména přijímací a zároveň důsledný přístup. *„Je důležité oceňováním u dívky posilovat zejména spolehlivost, dochvilnost, poctivost a pravdomluvnost. Důležité je strukturovat Marcelin volný čas. Je nutné dohlížet na školní docházku a školní přípravu. Jako poslední bylo zdůrazněno doporučení podporovat kontakt s rodinnými příslušníky. Pro rozvoj dítěte byl sestaven program, který vede a motivuje Marcelu ke školní práci směrem k budoucímu povolání. Marcela se má zapojovat do zájmových činností s ohledem na možnost kompetenčních sporů a bojů o přízeň druhého pohlaví (počítat s vysokým temperamentem a touhou po úspěchu). Je důležité Marcelu sdělovat základní požadavky, výhody i možná omezení v případě nedostatků.“*

Marcela z důvodu několika nedostatečných známek na vysvědčení osmou třídu opakovala. Z osmé třídy šla na učební obor E kategorie kuchařské práce. Když bylo Marcelu patnáct let, měla problémy s drogami, a to s pervitinem. Během jednoho roku si dávky řídila sama, o každodenní užívání se však nejednalo, ani by to v prostorách dětského domova nebylo

možné. Situace už však došla tak daleko, že byl navržen výchovný ústav. V průběhu jednoho měsíce byla Marcela podrobena pravidelným testům na drogy, výsledky vyšly vždy negativní. Nakonec se situace zvládla a z výchovného ústavu se ustoupilo.

Současný stav klientky

V současné době Marcela drogy nebere. Při podezření na požití drog nebo jiných návykových látek je vždy pracovníky DD prováděn test na drogy. Alkohol požívá dívka jen občasně, kouří deset až dvacet cigaret denně, marihuanu kouří jen zřídka.

Střídavě užívá Marcela medikaci, z důvodu úzkosti a zvýšeného „sexuálního apetitu“. V současné době léky odmítá pro zvýšenou odpolední únavu a otupělost. Marcela je však stále v péči psychiatra, kterého i sama aktivně vyhledává. Chodí si tam, jak sama říká, popovídat s někým nestranným. Je orientována výhradně na požitkářský a sexuálně vyladěný život. Má jasně čitelný zájem o mužské pohlaví, flirtuje i s rizikem těhotenství. Podařilo se však, aby pod dohledem vychovatelů začala pravidelně docházet na gynekologickou ambulanci. V současné době má předepsanou antikoncepci a pod dohledem vychovatelek v DD ji bere. Z výpovědi vychovatelů je Marcela veselá, komunikativní, vyhledává prostředí zábavy, potulování po ulicích, příležitostné známosti, její chování je většinou orientováno na svůj osobní prospěch. Nejsou jí ani cizí drobné krádeže v prostředí DD. V DD jsou spolu s Marcelou její dva sourozenci, mladší sestra a mladší bratr. Má je oba dva ráda a věnuje sourozencům spoustu svého volného času. Se starším bratrem, který je v současné době ve VT, má také dobrý vztah, často si spolu dopisují. Otec je v současné době v Anglii, s Marcelou komunikuje po telefonu jen zřídka. Matka žije na ubytovně. Marcela má však od soudu víkendové pobyty u matky zakázané z důvodu nevhodného a nezdravého prostředí, ve kterém matka žije. Marcela se hrdě hlásí ke svému etnickému původu, ohání se morálkou olašských Romů. V pokoji má na zdi ikonu Ježíše Krista a svoji víru zdůrazňuje slovy: *„Romové vždy byli věřící a i moje rodina je věřící v Boha.“*

V současné době pracovníci DD Marcelu motivují k dokončení studia v učebním oboru kuchařské práce. Učí ji dodržovat základní denní režim. Důsledně dohlížejí na plnění základních povinností, aby v životě nespolehala na to, že někdo bude dělat povinnosti za ni. Dle jejich názoru je důležité, aby dívka pochopila, že když něco nesplní, následuje trest – tak tomu bude i v budoucím životě. Pracovníci se především zaměřují na to, aby Marcela dohlédla důsledky svého chování, zejména ve vztahu k mužům v oblasti intimního života. Vysvětlují jí důležitost stálého partnera a možné zdravotní i sociální následky ze střídání partnerů. Marcelu posílají např. i na přednášky zaměřené na prevenci pohlavních chorob, prevenci a rizika užívání

návykových látek. Dívku učí zdravému vztahu s matkou. Pracuje se zejména na udržování Marcelina kontaktu s matkou.

6.5.3.2 Seřazení potřeb participantkou M.

V domluveném čase jsem na Marcelu v DD čekala marně. A nečekala jsem na ni jenom já, ale i vychovatelky DD. Předchozí den Marcela nepřišla do školy a vrátila se do DD pozdě večer. Z toho důvodu měla Marcela přijet ze školy rovnou do DD a sejít se s vychovatelkami, které žádaly vysvětlení. Přijela s hodinovým zpožděním, s úsměvem na tváři. Tuto skutečnost jsem uvedla, protože si myslím, že náš rozhovor byl touto aktuální situací ovlivněn. Během rozhovoru se ke svému „včerejšímu kousku“ několikrát ve vzpomínkách a s obavami vracela. Svým způsobem jsem byla pro Marcelu, alespoň na chvíli, vysvobozením. Náš rozhovor se uskutečnil ve vychovatelně, kterou nám paní vychovatelka k rozhovoru nabídla, hned jak Marcela přišla.

Tab. č. 7 Seřazení potřeb participantkou M.

A – důležité potřeby	B - méně důležité potřeby	C – nedůležité
Přátelství	Rodina	Vlastní názor
Zdraví	Sebeprosazení	Uznání
Vzdělání	Víra	Zájmy, koníčky
Bezpečí	Láska	Svoboda
Práce	Společenství	Životní smysl
Soukromí	Materiální zajištění	Sexualita

Podle tab. č. 7 považuje Marcela za nejdůležitější potřeby přátelství, zdraví, vzdělání, bezpečí, práci a soukromí (viz. sloupec A).

Polostrukturovaný rozhovor s Marcelou na téma preferovaných důležitých potřeb

Přátelství

Pro Marcelu je přátelství v životě velmi důležité. Kamarádství pro ni znamená zejména věrnost a upřímnost. Nejlepší kamarádku má v dětském domově, jejich vzájemnou důvěru dokládá v rozhovoru: „*My si říkáme všechno spolu.*” Dále by měl být kamarád dle jejich slov: „*Milý, hodný musí být. Nesmí to být žádný debil s prominutím... vzdělanější takovej... nevím.*” Na oplátku je ochotna pro své přátele udělat všechno, dokazuje to slovy: „*Já dám každému*

první... poslední, já prostě jsem už taková. Někdo něco chce, já mu to dám, ať se mi to líbí, nebo ne.” Kamarádů má hodně, jak sama říká: *„Já jsem z K., byla jsem tam čtrnáct let a v K. mám hodně kamarádů, hodně známých. V Praze, tady, ve škole, po škole.”* Důležitost kamarádského vztahu vyjadřuje dívka slovy: *„To bych se asi zbláznila, kdybych neměla přátele... to je prostě součást života. Kamarádi... to je víc než rodina.”* Na otázku, zda má tuto potřebu kamarádství naplněnou, zda jí takto kamarádi stačí, odpověděla: *„Mně to stačí, bohatě... mně to stačí. Ty jo.”* Potřebu kamarádství má Marcela dle svých slov zcela naplněnou.

Zdraví

Pro Marcelu je zdraví velice důležité. Z jejich slov je to patrné: *„Pro mě existuje. Pro mě je zdraví všechno.”* Nemoci a omezení spojené v důsledku nemoci nese špatně. Dokládá to slovy: *„Já jsem strašná, mám rýmu a už umírám z toho.”* Marcela měla skutečně zrovna rýmu. V oblasti zdraví se cítí dobře: *„Jo, jsem zdravá, nic mě netrápí.”*

Vzdělání

„Škola je základ života. To musím udělat, i kdybych nechtěla.” Marcelu vlastně škola zase až tak nebaví: *„Jak k tomu přistupuju? Nic jiného mi nezbývá, že jo... musím prostě. Musím, tady tě to donutí. Tady tě to prostě donutí se vyučit. Udělat něco, nějaký ten základ, protože tady nás nepustí jen tak naprázdno.”* Je si vědoma toho, že v DD ji k učení vedou. Doučování dle svých slov nepotřebuje, ani sama aktivně pomoc s učením od vychovatelů nevyhledává. *„Oni se se mnou nikdy neučili, já to mám ráda sama, když se učím, protož mně to nejde jen tak do hlavy. Já si to musím sama vsugerovat.”*

Bezpečí

Bezpečí je pro Marcelu důležité, jak sama říká, dokáže se zabezpečit sama: *„Žádnou ochranu nepotřebuju, zkrátka zabezpečit se umím sama! Mám hubu, mám všechno, takže jako...”* Cítit se v bezpečí ji pomáhají lidé, kteří ji mají rádi. *„Já mám prostě, mám lidi, kteří mě mají rádi. A který mám ráda já, to je pár lidí. Protože já každého jen tak nepřijmu. To už musí být.”* Bezpečí v původní rodině zažila jako malá do sedmi - osmi let, když ještě žila společně s rodiči: *„A teď nikoho nepotřebuju jako. Fakt já si uvařím, vyperu, uklidím. Dokážu si s tím poradit.”* V současné době se cítí dobře, jak sama říká: *„Cítím se v pohodě.”*

Práce

Práce je pro Marcelu spojená zejména s výdělkem, a to pro své vlastní potřeby: *„Třeba až půjdu do práce, tak si vydělám sama pro sebe, musím si něco udělat na pokoji. Aby to zase nevypadalo tak ošklivě.”* Za účelem výdělku chodí na brigády, na kterých ale dlouho nevydrží:

„*My jsme tam s kamarádkou nechodily... celej měsíc jsme tam chodily, pak jsme tam nechodily.*” Marcela však přes svou nechuť i nadále aktivně hledá možnost na brigády docházet, s tím že upřednostňuje častější možnost výplaty: „*Od pondělí děláte do pátku. A v pátek máte výplatu, každé pátek. Třeba patnáct set nebo dvojku. Mně by to stačilo, že jo. Já jsem sama. Takhle bych čekala měsíc – celej. To jsou jenom melouchy, přes léto. A tak jako to jde.*”

Soukromí

Soukromí vnímá Marcela jako velmi důležité: „*Když se jdu vykoupat, potřebuju být prostě sama, abych se mohla umýt a takový věci. Tak třeba, když jdu spát. Nebo když koukám na televizi na nějaký důležitý film. Nebo s někým píši na fejsu nebo třeba píši dopis do kriminálu - bráchovi. Tak potřebuju prostě soukromí. Nebo s někým telefonuju.*” Soukromí je to, co jí v DD hodně chybí: „*Musím si ho hájit... tady to nijak nejde... kluci vám vtrhnou do koupelny, dělají si srandičky.*” Je zde prakticky nemožné zamknout se například v koupelně a nebýt rušena při svých věcech. Soukromí si musí Marcela hájit, ale zvládá to stejně, jako se naučila zabezpečit. Potřebuje být sama, aby si mohla dělat své věci a nebyla při nich rušena.

6.5.3.3 Postřehy z hlediska zkoumající osob a analýza

Osobní postřehy k průběhu setkání s Marcelou

Rozhovor s Marcelou probíhal ve velmi společenské a přátelské atmosféře, dívka se často smála. Z Marcely vyzařovala ženskost. Marcela se nestyděla mluvit ani o intimních věcech. Chvilí byla jemná, vzápětí používala hrubá slova. Autorka zmíní některé skutečnosti, které Marcela ve svém životě zažila a ve vzpomínkách se k nim vrací. Marcela vypráví svůj osobní příběh o prvním dnu pobytu v diagnostickém ústavu, z kterého po několika hodinách utekla a následně byla zadržena policií. „*Tam mě chytli v tom lese a už to jelo. Ty jo... hm, hm. No tak dali mi pouta, že jo. Dali mi facku, začal do mě kopat ten policajt – zlomil mi žebro.*” Takové životní události pochopitelně negativně formují osobnost dítěte a zakládají nedůvěru vůči lidem a společnosti.

Analýza zjištěných výsledků

Pro Marcelu je důležité zejména přátelství, společnost s lidmi, kterým může důvěřovat. Chtěla by si vydělat peníze, aby si mohla koupit věci, ale na brigádu nevydrží dlouhodobě docházet, protože jí vadí dlouhé čekání na výplatu, která je pouze 1x za měsíc. Dívka preferuje

pravidelné týdenní výplaty. Dodržování určitých pravidel jí dělá největší problémy. Marcela si dokáže obhájit osobní názory a svá občanská práva. Původní rodina ji bezesporu velmi chybí, obklopila se však přáteli, kteří ji tuto potřebu v rámci možností nahrazují.

6.5.3.4 Stanovisko sociální pracovnice

Seřazení potřeb sociální pracovnící, které u Marcely považuje za důležité

Marcela na sociální pracovnici Annu působí, jak sama říká, jako veselá holka, která má ráda kontakt s lidmi. Vztah má s Marcelou kamarádský, ale musí si ve vztahu s ní hodně držet hranice. Marcela se snaží často manipulovat, využívat lidi okolo pro své zájmy a potřeby. Často to na druhé zkouší, jen aby dosáhla svého: „Často se stává, že jí každý uvěří. Například vychovatelé ji pustí v dobré víře na vycházku po městě, ale ona odcestuje do P., kde se stýká se závislými lidmi a podobně. Na jednu stranu dokáže chránit své sourozence, ale na druhou stranu je dokáže okrást. Svě mladší sestře například odcizila část vánočních dárků a odvezla je ke svému příteli, který je využil pro potřeby své dcery. Její sestra tehdy velice plakala, dárky jsme hledali, Marcela zapírala, pak ale vyšla najevo pravda, vychovatelka sbalila Marcelu a jely za jejím přítelem a pak dárky odvezly zpět, Marcela tehdy nevěděla, co na to říct, po chvíli jí však otrne a začne vše nanovo.“ Marcela chodí za Annou pravidelně do kanceláře: „Povídá si se mnou, sděluje mi svá trápení, ale také radosti, které prožívá především v milostných vztazích.“

Tab. č. 8 Seřazení Marceliných potřeb sociální pracovnící Annou

A – důležité potřeby	B - méně důležité potřeby	C – nedůležité potřeby
Svoboda	Vzdělání	Společenství
Láska	Sebeprosazení	Bezpečí
Sexualita	Vlastní názor	Uznání
Materiální zajištění	Sebeprosazení	Bezpečí
Víra	Práce	Zájmy, koníčky
Přátelství		Životní smysl
Rodina		
Soukromí		

Podle tab. č. 8 považuje Anna za nejdůležitější potřeby pro Marcelu svobodu, lásku, sexualitu, materiální zabezpečení, víru, přátelství rodinu a soukromí (viz. sloupec A).

Polostrukturovaný rozhovor se sociální pracovníci o Marceliných potřebách

Svoboda

Anna vybrala pro Marcelu na první místo potřebu svobody, protože jak sama říká, tato potřeba je pro Marcelu velice důležitá. Marcela Anně i sama říká: „*Teto, já potřebuji vypadnout, jestli mě vychovatelka nepustí na vycházku přes noc, tak uteču.*” Marcela potřebuje volnost: „*Pro ni je velice důležité dostat volný prostor... a dělej si, co chceš. Také v tom vyrostla... etnikum.*” Jak Anna říká: „*Dělá jí problém dodržovat hranice nebo brát věci stylem - nejdřív práce a potom zábava.*”

Láska

Bez sebemenšího zaváhání vybrala Anna pro Marcelu potřebu lásky: „*Ona prakticky láskou žije.*”

Sexualita

Stejně tak jako láska je podle Anny pro Marcelu důležitá potřeba sexuality: „*Ona prakticky láskou žije. Totéž platí i o sexualitě - bez toho by nedokázala žít.*” Anna rázně vysvětluje, proč vybrala právě tuto potřebu: „*Tu dala Marcela určitě jako důležitou potřebu. Je promiskuitní, s ní se nedalo nikam jet, hned svedla nějakého chlapa, vychovatelé ji pak už odmítali s sebou brát. I ředitele vždycky ukecá. Když je chvíli s ní, tak už pak přijde a má stejný názor jako ona. Umí to s chlapama, má charisma a apetit. Chlap ji zbije a ona si myslí, že ji má rád. Byl to život její mámy, ségry, žádná vazba nebyla. Všechno založené na sexu. Přijde za mnou a říká mi teto, tak se rozepni. Teto, pak se půjdeme ožrat. A ty jsi musela být kočka. Vzpomněla jsem si, jak neměla ráda A., že otěhotněla. A toho jejího M. vždycky schválně před ní sváděla, no a co chudák on. Líbala se s ním a holky to daly na fejs. A A. mi tady pak brečela. Tak jsem ji uklidňovala, že Marcela už je prostě taková.*”

Materiální zajištění

Další důležitou potřebou je pro Marcelu podle Anny materiální zajištění: „*Ví, jak je důležité materiální zabezpečení pro život. Několikrát viděla svoji mámu zcela na dně - na ulici v P., kdy neměla kam jít, Marcela jí koupila sušenku a pití a nechala mámu ležet na lavičce.*” Dle Anniných slov však Marcela nic nechce dělat proto, aby na tom byla lépe, práce ji nebaví a u žádné nevydrží.

Víra

Anna jako jednu z dalších důležitých potřeb pro Marcelu dala potřebu víry: „*Vím, že má nad svou postelí obraz Ježíše, často nosí i křížek na krku, vždy s komentářem, že je věřící. Že*

prý všichni Romové jsou věřící a chodí do kostela. Za dobu, co je u nás, v kostele nebyla.” Anna však pochybuje o tom, jestli je to opravdová víra: „Spíše bych zde než opravdovou víru viděla jakési snění o něčem, co by chtěla v životě mít. A tak se k něčemu obrací a nazývá to vírou. Vždy si najde přítele, který ji občas uhodí, či je hrubý. Ona sama říká, že se jí to líbí, že je to opravdový chlap. V nitru možná touží po větším klidu, jistotě a stabilitě, ale ví, že se jí to nedaří. Ráda lidi provokuje, před chlapy k žárlivosti a vykoleduje si vždy nějakou tu facku.”

Přátelství

Marcela je dle Anniných slov velmi společenský člověk. *„Dokonce i mámu nazývá kamarádkou se slovy, že si mohou všechno říct a když se pohádají, jsou schopné se i poprat.”* Anna má však o Marcelu obavu: *„V přátelích nemá opět stabilitu, ona sama říká, že když zavolá, pomohou jí. Většinou jsou to Romové, bývalí kriminálníci, kteří jí za sex opatří drogy opravdu na zavolání. To pokládá za přátelství... to je pro ni pomoc v nouzi...”*

Rodina

„Pro Marcelu rodina dost znamená,” vysvětluje mi Anna. *„Nenechala by si na ni sáhnout. Když hovoří o své rodině, často jsou její slova velmi ambivalentní. Chce mít vlastní rodinu, často mluví o dítěti, avšak nedomýšlí důsledky, nedovede si představit, co to je, starat se o malé dítě, vidí za tím pouze chození s kočárkem.”*

Soukromí

Anna vybrala pro Marcelu za důležitou potřebu soukromí, protože ví, jak je těžké zachovat si soukromí v DD, obzvlášť pro Marcelu to muselo být těžké, když do DD přišla ve složitém období na počátku puberty. Dle Anniných slov Marcela potřebuje soukromí, ale u ostatních ho nerespektuje: *„I když je Marcela velmi živá, společenská, má ráda svůj klid a věci na svém místě. Je však škoda, že toto nerespektuje i u jiných, k ostatním dětem si klidně bez zeptání přijde na pokoj a půjčí si kosmetiku či žehličku na vlasy, kterou si pak schová do své skříňe, nebo si bez dovolení půjčí oblečení dívky i z jiné rodinné skupiny. Jejích věcí se však nikdo nesmí ani dotknout.”*

Tab. č. 9 Porovnání uvedených Marceliných potřeb s odhadem sociální pracovnice Anny

Marcela	SP Anna o Marcelu
Důležité potřeby	
Přátelství	Svoboda
Zdraví	Láska
Vzdělání	Sexualita
Bezpečí	Materiální zajištění
Práce	Víra
Soukromí	Přátelství
	Rodina
	Soukromí
Méně důležité potřeby	
Rodina	Vzdělání
Sebeprosazení	Sebeprosazení
Víra	Vlastní názor
Láska	Práce
Společenství	
Materiální zajištění	
Nedůležité potřeby	
Vlastní názor	Společenství
Uznání	Bezpečí
Zájmy, koníčky	Uznání
Svoboda	Zájmy, koníčky
Životní smysl	Životní smysl
Sexualita	

Výstup z rozhovoru se sociální pracovnicí Annou nad porovnanými potřebami

Sociální pracovnicí odhadované důležité potřeby se lišily s potřebami, které pro sebe považuje za důležité Marcela. Jejich představa se shodovala pouze v potřebách, jako je přátelství a soukromí. Sociální pracovnice jako další pro Marcelu důležité potřeby odhadovala svobodu, lásku, sexualitu, materiální zajištění, víru a rodinu. Na rozdíl od Marcely, která

považuje za důležité zdraví, vzdělání, bezpečí a práci. Sociální pracovnice neskrývala překvapení nad Marcelinou hierarchií potřeb: „*Marcela je romská dívka, pro kterou jsou (jak uvádí ona sama) důležité sexuální vztahy a láska. Velice mě překvapuje, že toto dala až na poslední místo. Vím, že je pro ni velice důležitá svoboda a rodina... Překvapuje mě práce a vzdělání na předních příčkách.*” Autorka si klade otázku, jestli nedošlo u Marcely ke zkreslení při výběru důležitých potřeb. Je totiž možné, že se její porozumění kvalitativnímu obsahu jednotlivých potřeb odlišuje od porozumění většinové společnosti, díky romskému sociokulturnímu prostředí, z něhož dívka vychází. Jeden z možných důvodů, který se dále nabízí, je že Marcela chtěla vypadat lépe, než skutečně je. Dalším z možných vysvětlení, např. u potřeby vzdělání a práce je, že tyto činnosti nemusí být zrovna její prioritou, ale dívka si je vědoma toho, že jsou pro její život důležité.

6.5.4 Závěrečné shrnutí výzkumného šetření

Ve výzkumu se spolu se sociální pracovnicí Annou sešly tři velmi odlišné typy participantů. Aneta, která přesně ví, co v životě chce a co od něj očekává. Petr, který se snaží být užitečný a hledá si své místo ve společnosti a Marcela, která volnomyšlenkářsky žije přítomností a nejbližší budoucností, zejména pak přátelstvím s lidmi, kterým může důvěřovat.

Důležitým momentem výzkumného šetření byla zjištěná povaha vztahu sociální pracovnice k jednotlivým participantům (A., P., M.). Se všemi třemi adolescenty sociální pracovnice uvedla, že má vztah dobrý až kamarádský, s Petrem je dokonce založený na vzájemné důvěře. U Marcely však sociální pracovnice navíc poukázala na sklony k manipulaci a využívání ostatních.

Na kvalitě vztahu mezi sociální pracovnicí a participanty se odrazily i celkové výsledky porovnávaných potřeb. Zatímco se při srovnávání důležitých potřeb sociální pracovnice s Anetou a Petrem shodla na většině potřeb, respektive v případě Anety na čtyřech a v případě Petra na pěti potřebách, tak právě s Marcelou se naopak mimo dvou shodně uvedených potřeb diametrálně lišila. Když byla sociální pracovnice Anna seznámena s výsledky šetření, byla poněkud „rozhořčená“, že takto vybraná hierarchie potřeb Marcelu vůbec nevystihuje. Dle jejího mínění Marcela potřeby poskládala tak, jak by to mělo být a ne tak, jak to opravdu Marcela má.

6.6 Diskuse

V praktické části se autorka věnovala adolescentům, kterým osud připravil, aby prožili část svého života v dětském domově. Pro zjištění aktuálních potřeb adolescentů autorka použila kartičky s nadepsanými potřebami, jejichž sestavování pomohlo participantům předejít případnou počáteční ostýchavost. K hlubšímu pochopení důležitých hodnot, jež adolescenti vybrali, posloužil polostrukturovaný rozhovor. Za výhodu tohoto rozhovoru autorka považuje především možnost se s jednotlivými participanty osobně setkat a pozorovat jejich chování během rozhovoru, což mnohokrát dopomohlo k hlubšímu pochopení obsahu vyjadřovaného sdělení. Při samotném setkání s participanty bylo nespornou výhodou, že sama autorka je v každodenním styku s dospívajícími potomky (syny), což jí pomohlo lépe pochopit zájmy a priority této cílové skupiny, porozumět někdy specifickému stylu vyjadřování a „naladit se“ na verbální i neverbální projev adolescentů. Kriticky je však třeba nahlédnout, že autorka tím mohla i určitým způsobem limitovat průběh rozhovoru a jednotlivé participanty svými doplňujícími otázkami tak nevědomě ovlivňovat.

Vzhledem k povaze výzkumu nebylo autorčiným záměrem vzájemné porovnání potřeb jednotlivých participantů. Bylo by však škoda nezmnít hodnotu zdraví, kterou shodně považují za důležitou všichni tři participanti včetně autorky samé. Dle Anetina názoru má právě zdraví vliv na kvalitu života, pro Petra vzhledem k jeho nemoci je zdraví nejdůležitější prioritou v životě a pro Marcelu ztráta zdraví v podobě onemocnění představuje v životě velké omezení.

Autorka dále kriticky nahlíží zvolený výzkumný postup v případě Petra, chlapce s epilepsií, neboť by bylo vhodnější, kdyby předem rozdělila rozhovor na kratší části a důkladněji zvážila, zda chlapec bude schopen porozumět zadaným abstraktním výrazům. Petr však autorku na druhou stranu překvapil zejména svou otevřeností a zájmem o práci, kterou by vzhledem ke své nemoci a invalidnímu důchodu, jenž pobírá, dělat nemusel, zároveň i svou ochotou pomáhat druhým a svou touhou být potřebný.

Nevýhodou zvolené výzkumné metody byla její časová náročnost, z toho důvodu nebylo možné dotazovat se většího počtu participantů. Byl zkoumán pouze malý vzorek respondentů, a proto není v žádném případě možné, aby byl výsledek zobecňován na širší populaci.

Podle názoru autorky je sociální pracovnice ženou na svém místě a bezesporu děti svěřené do péče DD dobře zná. Nebylo by však od věci, kdyby se rozhodla absolvovat sebezkušnostní výcvik. Získala by nejen náhled na sebe, ale i větší jistotu při práci s dětmi a dospívajícími, kteří se jí svěřují a mají ji rádi.

Pracovnímu týmu v DD autorka doporučuje intenzivnější teoretické uchopení romské problematiky nejen v podobě odborných kurzů, ale stálo by zauvažovat i nad možnostmi četnější supervize.

Autorka dále přiznává, že pro ni bylo velmi těžké zpracovávat analýzu rozhovoru, zejména u Marcely. Překážkou bylo nejen to, že participantku znala již delší dobu osobně i z vyprávění, ale znala i názor vychovatelů a sociální pracovnice na tuto dívku.

Autorka uvažuje, že by bylo zajímavé porovnat hodnoty těchto mladých lidí s časovým odstupem např. 2-3 let, zjistit zda hodnoty zůstávají stejné nebo se změnil, případně proč.

Autorka se domnívá, že výstupy z praktické části BP by mohly posloužit nejen k hlubšímu pochopení participantů A., P., M., ale i ke zlepšení individuálního přístupu k těmto mladým lidem. Vzhledem k tomu, že autorka ze sdělení sociální pracovnice ví, že pro paní psychologku, která do DD dochází 1x měsíčně, je velmi těžké se při individuálních setkáních přiblížit k prožívání dospívajících dětí z důvodu jejich velmi nízké důvěry vůči ní, považuje za vhodné kontaktovat ji a domluvit si s ní schůzku. Během setkání s paní psychologkou by bylo zajímavé pohovořit o tématu tohoto výzkumu, dát jí k dispozici BP, případně s ní zkusit navázat intenzivnější spolupráci například v podobě návrhu založit dětskou rozvojovou či terapeutickou skupinu, ve které by bylo možné přirozeným způsobem navázat na získaná zjištění. Skupina by dětem mohla pomoci v prohlubování jejich porozumění nejen vůči sobě samým, ale i vůči druhým lidem a světu.

Autorka se na základě zjištěných výsledků výzkumu domnívá, že vhodnou alternativou, jak podpořit důvěru dětí v pracovníky tohoto zařízení a zároveň i jak s nimi dlouhodobě pracovat na jejich individuálním i skupinovém osobním růstu by bylo zařazení právě těchto rozvojových či terapeutických skupin do repertoáru dětského domova rodinného typu. S jejich zahájením by mohla autorka být nápomocna, vzhledem ke zkušenostem získaným v průběhu studia na Pražské vysoké škole psychosociálních studií. Autorka se domnívá, že by bylo prostřednictvím těchto pravidelných skupinových setkání možné pozitivně ovlivnit nejen individuální vývoj dětí, ale i celkovou stávající byť přátelsky a podpůrně laděnou atmosféru domova, čímž má na mysli zejména přetrvávající krádeže mezi dětmi, nedůvěru atd.

Závěrečnou část diskuse autorka uzavírá přáním, aby děti a dospívající vyrůstající v dětských domovech obecně měli vždy štěstí na srdečné, moudré, vzdělané vychovatele a učitele. Dále pak aby jim byly dopřány komfortní podmínky pro život, dostatečně podnětné vztahové prostředí a finanční prostředky pro vzdělání. Významnou součástí jejich života, by měly být i četnější výlety a exkurze po České republice v podobě návštěv kulturních památek

a vzdělávacích institucí např. hradů, zámků, muzeí, planetárií včetně účasti na nejrůznějších sportovních aktivitách. Vzhledem k čínorodosti a potřebě dostatečné pohybové aktivity, která k vývojovému období dětství a adolescence přirozeně náleží, považuje autorka možnost navštěvovat sportovní hřiště a tělocvičnu za více než žádoucí prvek, právě z důvodu naplnění zjištěných preferovaných potřeb adolescentů umožňujících jejich celkový rozvoj osobnosti. K němu samozřejmě náleží i podpora a rozvoj dětí v DD po stránce hudební, kdy by bylo vhodné směřovat je intenzivněji k tomu, aby se naučily hrát alespoň základy na osobně vybraný hudební nástroj, a aby se pak později mohly hudbě věnovat podle osobní chuti, možností a talentu. Uspořádání pravidelných společných vystoupení v oblasti hudební či v oblasti dalších uměleckých aktivit by dle autorky mohlo významně přispět k celkovému harmoničtějšímú vývoji dětí a dospívajících, který je cílem každého opravdového vychovatelského úsilí.

Závěr

Bakalářská práce se v teoretické části zabývá potřebami adolescentů v dětském domově rodinného typu. Autorka charakterizuje toto krásné, ale i náročné adolescentní období a poukazuje na jeho základní vývojové úkoly. Představuje dětský domov rodinného typu s jeho specifikami a vymezuje roli sociálního pracovníka v tomto zařízení. V další části bakalářské práce je pozornost soustředěna především na teorii lidské motivace a potřeb A. H. Maslowa. Z této motivační teorie vyšla autorka při formulaci potřeb pro adolescenty, které následně využila v rámci kvalitativního výzkumného šetření vedeného formou případové studie.

Empirická část bakalářské práce je zaměřena na preferované potřeby tří participantů, nad nimiž autorka bakalářské práce vede s jednotlivými participanty polostrukturované rozhovory. Zároveň je autorčina pozornost soustředěna i na kvalifikovaný odhad preferovaných potřeb u těchto vybraných adolescentů, předem zaznamenaný a nahlížený z úhlu pohledu sociální pracovnice, která dlouhodobě působí v dětském domově a je s participanty v každodenním kontaktu. Cílem bakalářské práce bylo zjištění, zdali se nejdůležitější potřeby jednotlivých adolescentů shodují, případně odlišují s odhadem sociální pracovnice. Výsledkem bylo zjištění, že se sociální pracovnice shodla se dvěma participanty ve výběru téměř všech nejdůležitějších potřeb, naopak s jednou participantkou se ve svém odhadu (kromě dvou potřeb) diametrálně lišila.

Seznam literatury

- HAVRÁNKOVÁ, Olga. Případová práce. In: Oldřich Matoušek a kol. *Metody a řízení sociální práce*. Praha: Portál, 2003, s. 67-70. ISBN 80-7178-548-2
- HARTL, Pavel a Helena HARTLOVÁ. *Velký psychologický slovník*. Vyd. 4. Praha: Portál, 2010. ISBN 978-80-7367-686-5.
- HELUS, Zdeněk. *Dítě v osobnostním pojetí: obrat k dítěti jako výzva a úkol pro učitele i rodiče*. 2., přeprac. a rozš. vyd. Praha: Portál, 2009. Pedagogická praxe. ISBN 978-80-7367-628-5.
- HRDLIČKOVÁ, Vlasta a Jiřina PÁVKOVÁ. *Výchovně vzdělávací práce v dětských domovech*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1987. Metodické příručky (SPN).
- KOPŘIVA, Karel. *Lidský vztah jako součást profese: psychoterapeutické kapitoly pro sociální, pedagogické a zdravotnické profese*. 2. rozš. a přepr. vyd. Praha: Portál, 1997. ISBN 80-7178-150-9.
- KOVAŘÍK, Jiří, Věduna BUBLEOVÁ a Kateřina ŠLESINGEROVÁ. *Náhradní rodinná péče v praxi*. Praha: Portál, 2004. ISBN 80-7178-957-7.
- KRAUSOVÁ, Lucie a NOVOTNÁ, Věra. *Sociálně právní ochrana dětí*. Praha: Wolters Kluwer, 2006. ISBN 978-8-7357-214-1.
- KŘIVOHLAVÝ, Jaro. *Psychologie zdraví*. Vyd. 2. Praha: Portál, 2003. ISBN 80-7178-774-4.
- MACEK, Petr. *Adolescence*. Vyd. 2., uprav. Praha: Portál, 2003. ISBN 80-7178-747-7.
- MASLOW, Abraham H. *Religiones, values and peak experiences*. Columbus: Ohio States University Press, 1964.
- MASLOW, Abraham H. *Motivation and personality*. 2d ed. New York: Harper & Row, 1970. 369 p.
- MATĚJČEK, Zdeněk, Jiří KOVAŘÍK a Věduna BUBLEOVÁ. *Pozdní následky psychické deprivace a subdeprivace*. Praha: Psychiatrické centrum, 1997. Zprávy. ISBN 80-85121-89-1.
- MATOUŠEK, Oldřich. *Metody a řízení sociální práce*. Praha: Portál, 2003. ISBN 80-7178-548-2.
- MIOVSKÝ, Michal. *Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu*. Praha: Grada, 2006. Psyché. ISBN 80-247-1362-4.
- NAKONEČNÝ, Milan. *Motivace lidského chování*. Praha: Academia, 1996. ISBN 80-200-0592-7.
- NAKONEČNÝ, Milan. *Psychologie osobnosti*. Vyd. 2. Praha: Academia, 1997. ISBN 80-200-0628-1.
- ŘÍČAN, Pavel. *Cesta životem: vývojová psychologie*. 3. přeprac.vyd. Praha: Portál, 2014. ISBN 978-80-262-0772-6.
- SMĚKAL, Vladimír. *Pozvání do psychologie osobnosti: člověk v zrcadle vědomí a jednání*. 3., opr. vyd. Brno: Barrister & Principal, 2009. Studium. ISBN 978-80-87029-62-6.
- ŠKOVIERA, Albín. *Dilemata náhradní výchovy: teorie a praxe výchovné péče o děti v rodině a v dětských domovech*. Praha: Portál, 2007. ISBN 978-80-7367-318-5.

VÁGNEROVÁ, Marie. *Psychologie osobnosti*. Praha: Karolinum, 2010. 467 s. ISBN 978-80-246-1832-6.

VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie: dětství, dospělost, stáří*. Praha: Portál, 2000. ISBN 80-7178-308-0.

VLČEK, Radim. *Hodnota pro zákazníka*. Praha: Management Press, 2002. ISBN 80-7261-068-6.

VYBÍRAL, Zbyněk. *Psychologie komunikace*. Vyd. 2. Praha: Portál, 2009. ISBN 978-80-7367-387-1.

WÁGNEROVÁ, Eliška. *Listina základních práv a svobod: Komentář*. Praha: Wolters Kluwer, 2012. ISBN 978-80-7357-750-6.

Zákony

ČESKÁ A SLOVENSKÁ FEDERATIVNÍ REPUBLIKA. Sdělení federálního ministerstva zahraničí č.104/1991 Sb., o sjednání Úmluvy o právech dítěte. In: *Sbírka zákonů*. 8. 4. 1991. Částka 22. ISSN 1210-0005.

ČESKO. Zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách. In: *Sbírka zákonů České republiky*. Ročník 2006a, částka 37, s. 1257–1289. ISSN 1211-1244. Dostupný také z WWW: <http://www.mvcr.cz/sbirka/2006/sb037-06.pdf>.

ČESKO. Zákon č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní a ochranné výchovy ve školských zařízeních ve znění pozdějších změn. In: *Sbírka zákonů České republiky*. 2002, částka 48, s. 2978–2991. ISSN 1211-1244. Dostupný také z WWW: <http://www.mvcr.cz/sbirka/2002/sb048-02.pdf>.

ČESKO. Vyhláška č. 438/2006 Sb., kterou se upravují podrobnosti výkonu ústavní a ochranné výchovy ve školských zařízeních. In: *Sbírka zákonů České republiky*. Ročník 2006b, částka 142, s. 6073–6081. ISSN 1211-1244. Dostupný také z WWW: <http://www.mvcr.cz/sbirka/2006/sb142-06.pdf>.

Vyhláška č. 505/2006 Sb., kterou se provádějí některá ustanovení zákona o sociálních službách. In KRÁLOVÁ, Jarmila, RÁZOVÁ, Eva. *Sociální služby a příspěvek na péči*. 2. aktualiz. vyd. Olomouc: Anag, 2008. 376 s. ISBN 978-80-7263-0. S. 21-24, 227-269. Dostupné také z WWW: http://www.mpsv.cz/files/clanky/13639/v_505_2006.pdf.

Přílohy

Seznam tabulek a obrázků

Obr. č. 1 Maslowova pyramida lidských potřeb

Tab. č. 1 Seřazení potřeb participantkou A. s. 28

Tab. č. 2 Seřazení Anetiných potřeb sociální pracovnící Annou s. 31

Tab. č. 3 Porovnání uvedených Anetiných potřeb s odhadem sociální pracovníce Anny s. 34

Tab. č. 4 Seřazení potřeb participantem P. s. 38

Tab. č. 5 Seřazení Petrových potřeb sociální pracovnící Annou s. 41

Tab. č. 6 Porovnání uvedených Petrových potřeb s odhadem sociální pracovníce Anny s. 43

Tab. č. 7 Seřazení potřeb participantkou M. s. 47

Tab. č. 8 Seřazení Marceliných potřeb sociální pracovnící Annou s. 50

Tab. č. 9 Porovnání uvedených Marceliných potřeb s odhadem sociální pracovníce Anny s. 53

Rozhovor I

Aneta, věk 17 let

Tazatelka – T

Aneta - A

T: Co si pod potřebou svobody představuješ?

A: To je to svobodný rozhodování. Mít vlastní názor, aby mi ho nikdo nebral. A svobodu – nebýt někde jako třeba v „diagnostáku“, to si představuji jako největší úplně... co mi třeba vzalo na tři měsíce svobodu. Já jsem to vůbec nesnášela, je to už sice dlouho, ale furt na to nerada vzpomínám. Takový ten pocit, to bylo hrozný, nemít svoje vlastní oblečení (svoje vlastní oblečení jsme tam nemohli nosit).

T: To bylo pro Tebe nejmíň svobodný období, dá se říct – za Tvůj život?

A: Nó, ale taky doma. Svoboda - tak dělat si co chceš, ale ne zase úplně – jako třeba někde chlastat večer, to zase ne. Mít nějaký svoje koníčky, to mi přijde jako ta svoboda. Dělat práci, kterou chci a tak.

T: A proč je pro Tebe tato potřeba důležitá? To už jsi vlastně částečně odpověděla, ale jestli ještě k tomu něco můžeš...?

A: Důležitá? Protože mi to přijde jako takový základ všeho. Mít svobodný myšlení a tak... Tak proto.

T: Myšlení... ? Jde teda o psychickou svobodu nebo i fyzicky?

A: No fyzicky, spíš psychicky. Tak jako prostě nebýt třeba zařazená v nějaký sektě, že tady třeba musím být. Musíš věřit v něco, to ne... Ať se každý rozhodne.

T: Poslední otázka k potřebě svobody. Nakolik a v čem máš tuto potřebu naplněnou nebo nenaplněnou?

A: Mám ji naplněnou tak jako částečně, teď bych řekla, že tak jako úplně... tak nějak. Úplně asi.

T: A do budoucna, jak to asi bude?

A: Do budoucna, až budu bydlet sama, tak to bude ještě úplně o něčem jiném. Až prostě budu moci přijít, kdy chci a tak. Ale vesměs tady se vždycky domlouvám, tak to беру, že je to taky taková svoboda.

T: Potřeba lásky, co si pod touto potřebou představuješ?

A: Tak určitě mít kolem sebe lidi, které mám ráda. Přítel a prostě jako... nevím... je to pro mě takový důležitý. Mít kolem sebe lidi, na kterých mi záleží a kterým záleží na mně.

T: A proč je to pro Tebe důležitý?

A: Protože to je něco jako ta rodina. Láska, rodina, to mi přijde jako to samý. Nemusí to být ani lidi, kteří jsou mi nějak příbuzný. Ale když se jako by tak cítím, i když většinou to jsou ti příbuzní... tak mi to přijde důležitý.

T: A nakolik a v čem máš tuto potřebu naplněnou nebo nenaplněnou?

A: Tak mám ji naplněnou tak na šedesát procent...sedmdesát. A nenaplněnou ji mám v tom, že prostě... mamka, taťka... jako to nefunguje. Ani se s nima nebavím, a to mi jako chybí. I když teď třeba už jako né, ale už jsem si zvykla. Už si to prostě, jako ty názory si беру od jiných lidí, no. Než třeba od té mamče.

T: No... Máš to spojený láska, rodina. Je tam ta láska s mámou - tátou? Asi to tam je, ale asi to není v tom bezpečným duchu... nebo jak to říct?

A: Jo jako mám je ráda, přes všechno, kdyby udělali cokoliv, tak je prostě mám ráda, protože to je máma s tátou. Ale myslím, že jsou jako... no taky je to v tom, jó je.

T: V čem?

A: No v té lásce.

T: Potřeba zdraví, co si pod tím představuješ?

A: No, tak zdraví jako že je důležitý, prostě. Zdraví je pro mě důležitý, myslím si, že třeba když jsou lidi hendikepovaní nebo takhle, tak to je pak úplně jiný život. Tak jsem se třeba bavila s někým, pán tady byl na takovém jako povídání. Nemá nohu a taky jsem ho opravdu obdivovala, že žije normálně. Myslím si, že zdraví je důležitý nebo když pak třeba nějaká chřipka nebo opakovaný se vracení problémů se žaludkem nebo takhle.

T: Je to asi nesvobodný, když je člověk nemocný?

A: No, to je asi hodně důležitý.

T: A proč je pro Tebe důležitá, to už jsi taky vlastně odpověděla, ale ještě zkus... ?

A: No, protože, protože... důležitá... je to s tím lepší, když je někdo zdravěj.

T: A nakolik a v čem máš tuto potřebu naplněnou nebo nenaplněnou?

A: Tak já ji mám zatím naplněnou na sto procent.

T: Jseš perfektně zdravá?

A: No, nemám alergie nic, tak doufám, že to tak vydrží... i do budoucna.

T: Potřeba rodiny, co si pod tím představuješ... to už je asi jasný, ale ještě k tomu třeba můžeš říct, jakou máš představu třeba do budoucna?

A: Třeba už teď spíš ze svého pohledu, já bych pak chtěla založit dobrou rodinu. Než že bych v ní byla jako dítě, to už pak asi né.

T: A co to pro Tebe znamená dobrá rodina?

A: To jsou pro mě fungující rodiče hlavně a myslím si, že bez nějakého hádání, nějaký kamarádský vztah spolu, abych i třeba věděla, co je trápí nebo ták. A určitě opak toho, co jsem měla já. Jakože by se o mě třeba rodiče hádali a ve finále to prostě dopadlo tak jak to dopadlo.

T: A máš nějaký vzor, nějakou rodinu, ve které se Ti to líbí, jak funguje?

A: Mám. Mám určitě. Už od malička to byly třeba mamči kamarádky. A moje vlastně mamča, když jsme ještě byly v pohodě, když jsme ještě byly úplně normální. Tak jako od té mamči, takový ty základy, do těch devíti, osmi. Tak kdyby to tak fungovalo dál, tak mi nic nechybí. To se pak úplně změnilo, mamča začala blbnout tak, už prostě to není vona.

T: Jseš s ní ve styku?

A: Ne.

T: Vůbec?

A: Ona už se úplně změnila, ona nic nedělá. A už prostě ji neznám jako člověka, jako osobnost. Prostě jako osobnost se úplně změnila, ona byla zdravotní sestřička a teď prostě jako vůbec. To je úplně někdo jiný.

T: A má práci v oboru?

A: Ne, ne, nemá žádnou. Potřeba soukromí, můžu?

T: Hm, co si po tím představuješ?

A: Aby prostě mi nikdo nezasahoval do života! Nějak jako radikálně. Prostě teď to budeš dělat takhle nebo takhle. Mít vlastní názor prostě. Ale hlavně i jako soukromí co se týče věcí. Jakože prostě když jsem doma, tak si někde něco položím, nemusím na to dávat pozor... peněženka na stolku...to je jako úplně normální. Což třeba tady vůbec nejde, protože tady přijdu a je prázdná.

T: Krade se?

A: No, tady se krade. Ale tak jak kdy. Jsou třeba období, že vůbec a někdy fakt jako dost.

T: Tak si dáváš věci na zámek? (na své skříni má A. veliký visací zámek)

A: No já jo, jsem asi jako jediná, ale mně se tady právě ztratil přítele foťák. Tak od té doby si na to dávám pozor, protože už mám jako by cennější věci. Oni to pak vezmou a prodají to někde třeba s našima fotkama. Už se k tomu nechci vracet, vždycky se hrozně vytočím. Protože jsem tam měla fotky z dovolený, úplně všechno a jako soukromý věci, prostě strašný. Nevím, kdo to vezme a prodá to někde za pár šlupek. Ty fotky třeba pro mě znamenaly víc než ten foťák. Že jsme tam fakt měli celou dovolenou prostě, všechno, prázdniny vlastně i menší dovolený. Třeba nějaký výlety tady po Česku a takhle, tak, no... Neměli jsme to ani nijak zajištěný, na flešce nebo tó. Tak soukromí, aby prostě nikdo nikomu nebral věci a i takový to psychický soukromí.

T: To už je možná k tomu, co jsi říkala. Nakolik a v čem máš tuto potřebu naplněnou, nenaplněnou?

A: Teď ji mám naplněnou tak na čtyřicet procent.

T: Zámek to jistí. Smích.

A: *Smích.* No, tady už taky byli experti, že ho i odemkli. Jako ten můj, že prostě sponku, já jsem to nechápala. *Smích.* A stejně nic nenašli. Tak je to jedno. *Smích.*

T: A peníze máte třeba kde?

A: *Smích.* Furt u sebe, v peněžence.

T: A už asi máš svou kreditku?

A: Mám. Mám i na kreditce peníze, jenže já si radši vybírám. Protože mám jenom dva výběry v měsíci, tak pak zase jako to honím vždycky, tak to radši vyberu po větší částce třeba.

T: Dobře a tím můžeme přejít k tomu materiálnímu zajištění.

A: No to je právě, to pro mě souvisí s tou rodinou. Že si myslím, že by měla být dobře materiálně zajištěná. Ne úplně nějak, nemusí to být extra, ale určitě dobře.

T: A co to je dobře?

A: Mít dobrou práci, co mě baví. Co mě baví, to je důležitý. Ne někde dřít prostě a tak. Za dobrý peníze, aby to tomu odpovídalo nějak. Á nějaký věci si prostě koupit. Nevím nějaký chlast nebo prostě takový nepotřebný věci nebo jít to někam propařit. Tak si myslím, že je třeba lepší si našetřit na auto. A ták.

T: K tomu možná odpovídá, tomu materiálnímu zajištění, ta máš ale ve třetím sloupci (nedůležité potřeby) – vzdělání - myslíš, že to má nějakou souvislost – vyšší vzdělání?

A: Určitě, jo, jo má, to беру taky jako do toho, protože vlastně bez vzdělání neseženu dobrou práci. Takže to je tak jako v jednom, nó.

T: A to jsi pak asi zase vlastně svobodná?

A: Hmmm.

T: Dobře. Proč je důležitá, ta potřeba materiálního zajištění?

A: No, tak dneska je všechno o penězích. Jako oblečení, prostě všechno. Takový jako, nevím, že dneska je to všechno potřebný, kvůli těm věcem, jak je to všechno nastavený. Prostě když nemáte dobrou práci, tak nemáte dobrý věci, nemůžete si pořídit auto a ták?

T: A i ta potřeba lásky je s tím v souvislosti?

A: Ne! To ne. To ne. *Smích...* To je jedno...

T: Svobody třeba?

A: To asi do nějaký míry jo. Jako taky ne úplně, ale určitě cestovat třeba, že jo to asi bez peněz nejde. A tu lásku, to bych tam vůbec nedávala, to je zas úplně něco jinýho.

T: Hm. A potřebu materiální, na kolik a v čem máš tuto potřebu naplněnou a nenaplněnou v současné době?

A: Tu mám nenaplněnou v současný době, i když si myslím, že jako jak chodím na ty brigády, tak to jde. Ale určitě jako tak bych nechtěla žít celej život, ale když jsem jako zatím student, tak to беру, tak jako že...

T: Tak na to, že jseš student, tak toho máš hodně, jsem slyšela... brigády o prázdninách.

A: No, tak ty brigády jo, ale zase to stojí čas a takovou nějakou námahu i jako pak i psychickou třeba. Jsem pak utahaná, nechce se mi nic dělat.

T: A jaký bude vysvědčení?

Smích.

T: Oblíbená otázka.

A: Dobrý, prolezu.

T: Tak to je důležitý.

A: Takže dobrý. Postupuji dál.

T: Jsi teď ve třet'áku?

A: Né, teď jdu do třet'áku. Opakovala jsem prvák.

T: Takže maturita je ještě daleko.

A: Za dva roky, no ale už ty maturitní otázky, když to vidím, tak už je toho fakt hodně.

T: Tak už to můžeme ukončit, děkuji za rozhovor.

Bibliografické údaje

Jméno a příjmení autorky: Dagmar Tulisová

Studijní program: Sociální politika a sociální práce

Studijní obor: Sociální práce se zaměřením na komunikaci a aplikovanou psychoterapii

Název práce: Potřeby adolescentů v dětském domově rodinného typu z pohledu sociálního pracovníka

Počet stran (bez příloh): 58

Počet titulů české literatury a pramenů: 22

Počet titulů zahraniční literatury a pramenů: 2

Počet internetových odkazů: 0

Vedoucí práce: Mgr. Lucie Vacková

Rok dokončení práce: 2015

**Posudek vedoucího bakalářské práce
na Pražské vysoké škole psychosociálních studií**

Jméno a příjmení studentky: Dagmar Tulisová

Obor studia: Sociální práce se zaměřením na komunikaci a aplikovanou psychoterapii

Název práce: Potřeby adolescentů v dětském domově rodinného typu z pohledu sociálního pracovníka

Vedoucí práce: Mgr. Lucie Vacková

Technické parametry práce:

Počet stránek textu (bez příloh): 58

Počet stránek příloh: 7

Počet titulů v seznamu literatury: 24

0**	1	2	3	4
-----	---	---	---	---

Výběr tématu

Závažnost tématu

	x			
--	---	--	--	--

Oborová příléhavost tématu

	x			
--	---	--	--	--

Originalita tématu a jeho zpracování

	x			
--	---	--	--	--

Formální zpracování

Jazykové vyjádření (respektování pravopisné normy, stylistické vyjadřování, zvládnutí odborné terminologie)

		x		
--	--	---	--	--

Práce s odbornou literaturou a prameny (citace, parafráze, odkazy, dodržení norem pro citace, cizojazyčná literatura)

	x			
--	---	--	--	--

Formální zpracování (jasnost tématu, rozčlenění textu, průvodní aparát, poznámky, přílohy, grafická úprava)

		x		
--	--	---	--	--

Metody práce

Vhodnost a úroveň použitých metod

	x			
--	---	--	--	--

Využití výzkumných empirických metod

	x			
--	---	--	--	--

Využití praktických zkušeností

	x			
--	---	--	--	--

Obsahová kritéria a přínos práce

Přístup autora k řešené problematice (samostatnost, iniciativa, spolupráce s vedoucím práce)

	x			
--	---	--	--	--

Naplnění cílů práce

	x			
--	---	--	--	--

Vyváženost teoretické a praktické části v daném tématu

		x		
--	--	---	--	--

** 0 – nehodnoceno; 1 – výborně; 2 – velmi dobře; 3 – dobře; 4 – neprospěl/a

Návaznost kapitol a subkapitol

		X		
--	--	---	--	--

Dosažené výsledky, odborný vklad, použitelnost výsledků v praxi

	X			
--	---	--	--	--

Vhodnost prezentace závěrů práce (publikace, referáty, apod.)

		X		
--	--	---	--	--

Otázky a náměty k diskusi při obhajobě:

- 1) Vysvětlete rozdíly mezi teoriemi potřeb u Matějčka, Murrayho, Maslowa.
- 2) V diskusi jste nastínila možnosti praktického vyústění Vaší BP, které z nich byly vedením dětského domova rodinného typu přijaty a které nikoli?

Celkové zhodnocení (klady a nedostatky):

Autorka bakalářské práce zaměřila pozornost na problematiku adolescentů žijících v dětském domově rodinného typu. V teoretické části BP nejprve uvádí klíčové pojmy, dále pak charakterizuje vývojové úkoly tohoto životního období člověka. V dalším kroku nastiňuje vybrané teorie psychických, fyzických a sociálních potřeb (Matějček, Murray, Maslow). Poté představuje dětský domov rodinného typu i specifika práce sociálního pracovníka v tomto státním zařízení. Praktickou část BP tvoří kvalitativní výzkumné šetření vedené formou případové práce, v němž autorka využila obsahovou analýzu dokumentů 3 vybraných respondentů, spolu s individuálním rozřazením nadepsaných kartiček potřeb dle osobních preferencí těchto participantů. Dále pak autorka realizovala polostrukturované rozhovory s vybranými adolescenty a jejich sociální pracovníci. Cílem šetření bylo zjistit, jaké potřeby adolescenti považují za nejdůležitější a zda se jejich osobní preference liší od odhadu sociální pracovníce, jež je s nimi v dlouhodobém kontaktu. Na základě výsledků výzkumného šetření autorka navrhla vedení DD i jeho zaměstnancům několik inovací.

BP je zajímavá a oborově přínosná. Připomínky mám k formální stránce BP, především ke stylistice, která v textu různou měrou kolísá. V teoretické části BP, jež by zasloužila obsahově rozšířit a doplnit např. na s. 6, postrádám osobní zamyšlení autorky nad přístupy odborných autorit. Oproti tomu praktická část BP je silnou stránkou tohoto textu. Autorka prokazuje o danou problematiku nevšední zájem a nasazení, které odrážejí její praktickou zakotvenost. Autorkou navržená inovativní řešení představená vedení dětského domova, v němž dlouhodobě působí v rámci stáže, považuji za hlavní přínos předložené práce. Neboť jde o to, aby na půdě VŠ vždy docházelo k tvůrčímu prolínání teorie a praxe. Pouze tak bude možné obohacovat a kultivovat každodenní život naší společnosti.

Doporučení k obhajobě: doporučuji

Navrhovaná klasifikace: velmi dobře

Datum, podpis: 4/9 2015

Mgr. Lucie Vácková

**Posudek oponenta bakalářské práce
na Pražské vysoké škole psychosociálních studií**

Jméno a příjmení studentky: Dagmar Tulisová

Obor studia: Sociální práce se zaměřením na komunikaci a aplikovanou psychoterapii

Název práce: *Potřeby adolescentů v dětském domově rodinného typu
z pohledu sociálního pracovníka*

Oponent práce: MUDr. Olga Dostálová, CSc.

Technické parametry práce:

Počet stránek textu (bez příloh): 59

Počet stránek příloh: 0

Počet titulů v seznamu literatury: 24

0**	1	2	3	4
-----	---	---	---	---

Výběr tématu

Závažnost tématu

	1			
--	---	--	--	--

Oborová příslušnost tématu

	1			
--	---	--	--	--

Originalita tématu a jeho zpracování

		2		
--	--	---	--	--

Formální zpracování

Jazykové vyjádření (respektování pravopisné normy,

	1			
--	---	--	--	--

** 0 – nehodnoceno; 1 – výborně; 2 – velmi dobře; 3 – dobře; 4 – neprospěl/a

stylistické vyjadřování, zvládnutí odborné terminologie)

Práce s odbornou literaturou a prameny (citace,
parafráze, odkazy, dodržení norem pro citace,
cizojazyčná literatura)

	1			
--	---	--	--	--

Formální zpracování (jasnost tématu, rozčlenění textu,
průvodní aparát, poznámky, přílohy, grafická úprava)

		2		
--	--	---	--	--

Metody práce

Vhodnost a úroveň použitých metod

	1			
--	---	--	--	--

Využití výzkumných empirických metod

		2		
--	--	---	--	--

Využití praktických zkušeností

	1			
--	---	--	--	--

Obsahová kritéria a přínos práce

Přístup autora k řešené problematice (samostatnost,
iniciativa, spolupráce s vedoucím práce)

--	--	--	--	--

Naplnění cílů práce

		2		
--	--	---	--	--

Vyváženost teoretické a praktické části
v daném tématu

		2		
--	--	---	--	--

Návaznost kapitol a subkapitol

	1			
--	---	--	--	--

Dosažené výsledky, odborný vklad, použitelnost

výsledků v praxi

		2		
--	--	---	--	--

Vhodnost prezentace závěrů práce

(publikace, referáty, apod.)

		2		
--	--	---	--	--

Otázky a náměty k diskusi při obhajobě:

Může nám autorka vysvětlit hlubší obsahový vztah motta o Venuši a Adonisovi ke zvolenému tématu, kromě skutečnosti, že jde o přibližně stejnou věkovou kategorii?

Definujte pojem mládež a jak se liší od pojmu adolescent, přestože se to často zaměňuje! Kde se užívá pojem mladistvý?

Celkové hodnocení práce (klady, nedostatky):

Téma je velmi aktuální a vhodné z hlediska oboru. V teoretické části se autorka zabývá adolescencí, potřebami v tomto vývojovém stádiu, dětský domovem rodinného typu a prací sociálního pracovníka v této oblasti. V praktické části se zabývá podrobně 3 adolescenty. Teoretická část má rozsah 19 stránek, zatímco praktická část 36 stránek. V teoretické části by mohlo být více klíčových slov k vysvětlení např. pojem mládež. Citace jsou uvedeny správně, autorka prokázala, že umí s literaturou pracovat. Práce odpovídá vyhovujícím způsobem požadavkům kladeným na práci bakalářskou.

Za Tab. č. ... se dělá tečka. Označení stránek u Příloh je arabské od jedničky, římské označení se používá u čísla přílohy např. Příloha č.I.

Doporučení k obhajobě: doporučuji

Navrhovaná klasifikace: Velmi dobře

Datum, podpis:

6.9. 2015

MUDr. Olga Dostálová, CSc.